

BERÄTTELSE FÖR 1962

Att resa — är det nödvändigt? För oss etnografer kan denna fråga omedelbart besvaras med ja. Det etnografiska museets stora samlingar har till allra största delen hopbragts i samband med resor och då i särskilt hög grad av etnografer eller av sådana intresserade, som har instruerats av dessa. De har insamlats i levande samhällen, som nu antingen försvunnit eller är stadda i upplösning. För varje dag som går försvinner de gamla traditionella kulturerna, varvid våra samlingars dokumentärvärde ökas. När infödingskulturernas saga är all, finns här på museet omätliga skatter att beskåda för alla de som är intresserade av att få veta hur mänskligheten en gång försökte ordna sitt liv. Detta ger oss en utgångspunkt och ett perspektiv. Av detta kan vi dra slutsatser om världens fortgående förvandling. Genom samlingarna kan man då göra resor i tid och rum, men detta räcker inte, det blir endast en plattform eller en nödvändig förkunskap och tankeställare för dem, som i framtiden skall resa ut och skaffa sig kunskap om folken utanför våra egna bygder.

Den inestängda och självtillräckliga människan måste komma bort från vardagen, hon måste vidga sin horisont och undersöka, vad som finns och vad som sker bortom skogsbrynet. Den gamla omvärlden var snäv, men i våra dagar vidgas den alltmer. Vad som händer i bortglömda och avlägsna delar av världen börjar alltmer angå oss alla. Nog har dessa världar hittills varit främmande och besynnerliga för gemene man, men med hjälp av den moderna etnografen kan man i våra dagar lära sig förstå de exotiska miljöerna, där folk reagerar och lever på annat sätt än hos oss. Tyvärr är ännu kunskapen om dessa åtskilligt mager, och för den skull borde vi etnografer få betydligt mera tid för att popularisera etnografins resultat. För alla människor är det därför viktigt att resa och få kunskap om våra medmänniskor, även om de har en annan färg. är fattiga och trasiga och icke äter köttbullar.

För etnografen är det självklart att resa, ty hur skulle han annars kunna samla och meddela kunskap? Det är ju det, som är hans livsuppgift. För alla människor är det självklart att resa och att lära känna andra, ty genom andra lär man känna sig själv. Det är därför glädjande att konstatera, att folket i detta land, liksom i andra, reser mer än någonsin i våra dagar. Icke blott till Mallorcas barer och badstränder utan betydligt längre bort.

De, som fått blodad tand och sin vetgirighet väckt, är våra trognaste kunder. Den vakna moderna människan intresserar sig för världen utanför, och hennes dröm är att själv få se, få studera, skaffa sig kunskaper och detta sker genom resor. Ett museum är endast utgångspunkten, en förberedelse till verkligheten. Att resa är nödvändigt!

Gåvor

Av den betydande föremålsökningen under 1962, inalles 730 föremål, består ej mindre än 293 av gåvor från olika intresserade givare. För dessa gåvor redogöres närmare i det följande under resp. regionala rubriker. Referensbiblioteket har erhållit 128 gåvor och även de övriga arkiven har i flera fall ihågkommit av vänligare givare. Till alla givare framföres härmed Etnografiska Museets värdsamma tack, och detta går ej minst till vår specielle gynnare, generalkonsul Hilding Svahn, San Salvador, vilken under året direkt till museet överlämnat inalles kr. 8.461.25 för underlättandet av fortsatta förvärv av americana för samlingarna och referensbiblioteket.

Nyförvärv

Amerika

Bland årets nyförvärv dominerar de amerikanska i hög grad. Då de till stor del tillkommit genom intendenten Henry Wasséns resa i Mexiko och Centralamerika, redovisas dessa i hans reserapport i detta häfte. Detta visar om något vad resorna betyder för vårt museums tillväxt. Men det räcker icke enbart med att få tillfälle att resa, det fordras också ekonomiska möjligheter till att köpa samlingar, ty dylika fås sällan gratis utan betingar ofta höga priser. För resor ges ofta medel ur fonder och detta enbart för vetenskaplig forskning. Att använda dessa strikt tillmätta medel också för inköp av samlingar, då man är ute i fält, går icke, och det är därför ofta mycket svårt att kunna skaffa de slantar, som behövs för inköp av samlingar. Museets resurser är därtill alltför knappt tilltagna. Den tid är förbi, då man med några tygbitar, konserverburkar eller enkla knivar kunde byta sig till betydande samlingar hos någon avlägsen stam. Numera vet även dessa människor vad pengar är. Det är därför särskilt glädjande, att vi genom en av museets gamla vänner och donatorer, generalkonsuln Hilding Svahn i El Salvador, fått en betydande summa att användas till inköp av americana (se ovan).

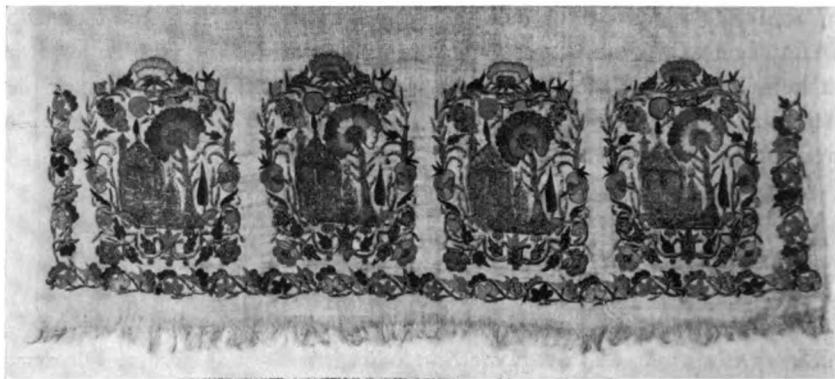

Fig. 1. Vävnad av bomull med broderier i silke och guld. 62 × 76 cm, 62.24.1, Turkiet.
— *Turkish cotton textile with embroideries. Coll. 62.24.1.*

Här finns verkligen stort utrymme för donatorer. Vi skulle mer än väl behöva fonder även för andra områden av världen. Och detta till och med ganska snart innan allt försvinner, vilket icke torde dröja länge.

En etnografisk samling bestående av en väska av *caraguata*-fibrer och en del pilar och bågar från toba-pilagá-indianerna i centrala Chaco vid R. Pilcomayo i Argentina har skänkts av disponent C. Gunnar Haeger i Lilla Edet (62.4.1–14). Samlingen utgör resterna av ett material som samlades 1920 under en filmexpedition ledd av disponent Haegers broder, dåvarande löjtnanten G. Emil Haeger. Med samlingen följde en hel dossier av dokumentation om bl.a. nämnda filmexpedition. Dylikt material är alltid av intresse för en viss samling, och det hela har mottagits med tacksamhet.

Asien

Större delen av de asiatiska nyförvärven har kommit genom gåvor. Direktören Bertil Chr. H. Carlander, Vedbæk, Danmark, har sålunda haft vänligheten att skänka oss en samling östasiatiska föremål (62.7.1–18). Till en del utgöres dessa av lamaistiska kultföremål samt flera japanska saker. Grevinnan Blanche Bondes arvingar har genom direktören greve Thure C:son Bonde, Stockholm, tillfört museet en samling, av vilken största delen består av textilier från olika delar av Främre Orienten och Östasien. Den innehåller vävnader och dräkter av olika slag och kompletterar i hög grad våra textilsamlingar från dessa områden, varför den är mycket välkommen (62.24.1–23, fig. 1–2).

Fig. 2. Detalj av bomullsvävnad från Turkiet med bl.a. silkebroderier, 38 × 65 cm.
62.24.12. — *Detail of embroidered cotton textile from Turkey. Coll. 62.24.12.*

En träskulptur, sannolikt från Bali (62.1.1), föreställande guden Vishnu på Garuda-fågeln, har skänkts av konsulinnan B. Lesslie, Göteborg. Från disponent Bertil Beausang, Göteborg, har vi fått en hatt från Filippinerna (62.58.1).

Under sin resa 1961 (se p. 50) gjorde intendenten Larsson ett uppehåll på Malackahalvön, där han inköpte en samling till större delen bestående av moderna textilier, dels av indisk dels av indonesisk typ (62.8.1–22). Senare vid landning i Aden inköpte han fyra mössor av olika typer (62.10.1–4). Vidare har vi förvärvat en *kris*, som sannolikt härstammar från Syd-Celebes (62.12.1). Dess fäste är av elfenben och har formen av en fågel-liknande människa sittande på huk, och som vanligt är klingen på denna dolk vågformig och gjord av damaskerat stål.

En liten 13 cm. hög ryttarstatyett på hjul gjuten i brons *à cire perdue* (62.14.2) avslutar inköpen. Den är från Indien och påminner mycket om liknande arbeten från Orissa.

Afrika

Till våra afrikanska samlingar har kommit två föremål som gåvor från fru Anny Ebeling, Göteborg, nämligen en zuluklubba från boerkrigets dagar med skaftet prytt med lindningar av mässings- och koppartråd (62.17.1) och en snusdosa av kalebass från trakten av Biskraoasen i Algeriet (62.17.2).

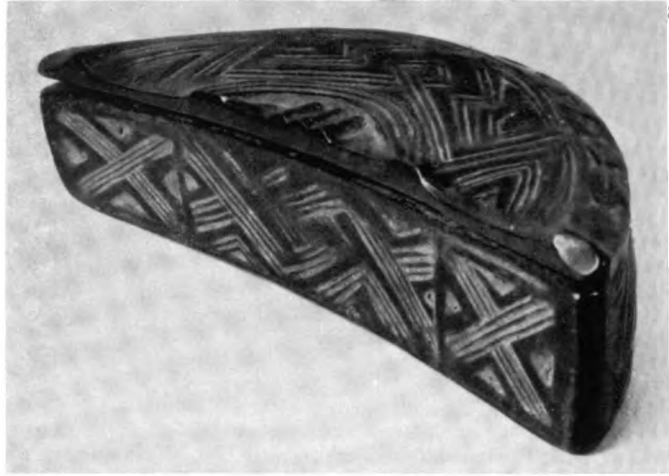

Fig. 3. 20 cm lång halvmånformig snidad sminkask av trä. 62.3.1a-b, bushongo, Kongo.
— *Crescent-shaped carved wooden box for paint. Coll. 62.3.1a-b, The Bushongo, Congo.*

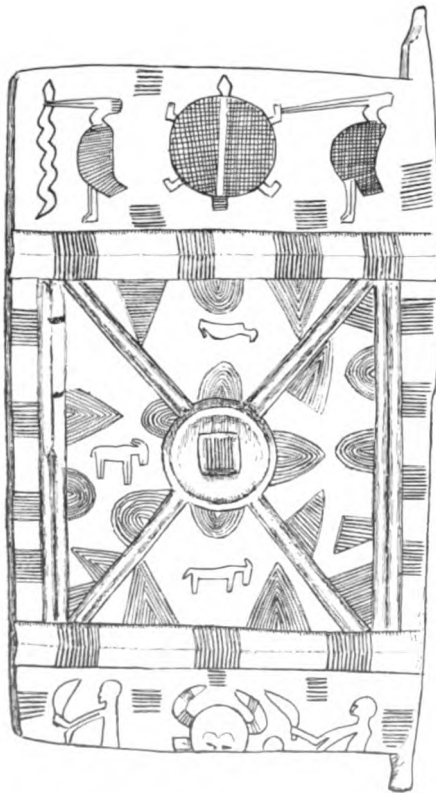

Fig. 4. 125 cm hög snidad dörr från senufo, Elfenbenskusten. 62.20.2. —
Wooden door with ornaments in bas-relief. Height 125 cm. Coll. 62.20.2, The Senufo, Ivory Coast.

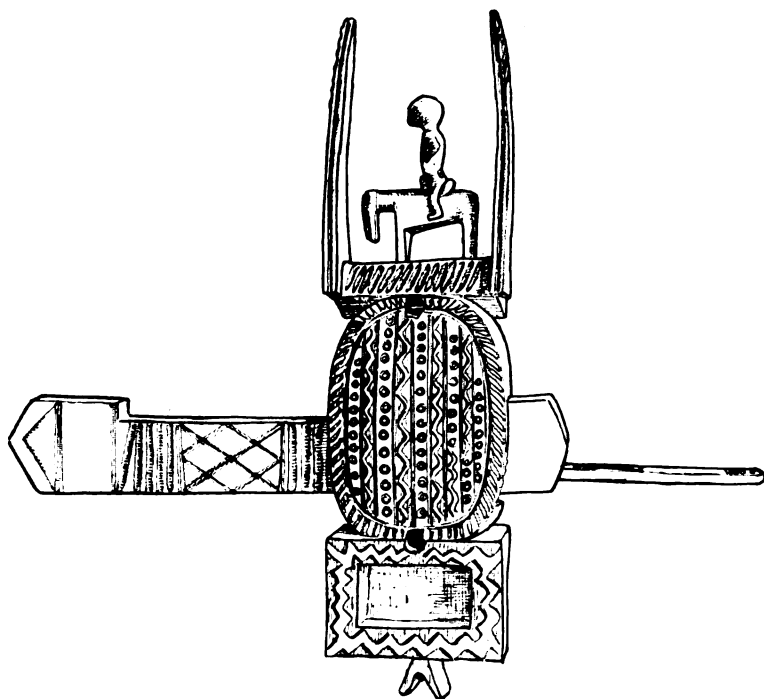

Fig. 5. Dörrlås av trä med lösa fallspärrar. Jfr fig 6. 62.20.4a-e. Senufo, Elfenbenskusten. — *Sculptured door-lock from the Senufo. Coll. 62.20.4a-e See fig. 6 for the mechanism.*

De inköpta föremålen är också ganska få, men däremot av stort utställningsvärde. Vi har sålunda lyckats skaffa en gammal kongolesisk sminkask av trä (fig. 3). Den är av den halvmånformiga typen och har lock och sidor snidade i lågreliëf (62.3.1 a-b). Dessutom en pall av det snitt som användes i Ghana av ashantistammarna. Vi har hittills saknat detta typiska föremål, vilket också gäller ett hjälmkrön från bambara (62.20.1). Det är ovanligt stort — nämligen 97 cm i höjd och är utskuret i trä med genombrutna partier. Det föreställer en antilop, ett hos denna stam mytiskt djur, som lärde människorna åkerbruket. Sådana hjälmkrön, som användes av de unga männen vid vissa ceremonier i samband med jordbruket, brukar alltid förekomma i par. Det skall vara ett manligt och ett kvinnligt, men detta är manligt. Kanske vi så småningom kan förvärva en kvinnlig partner?

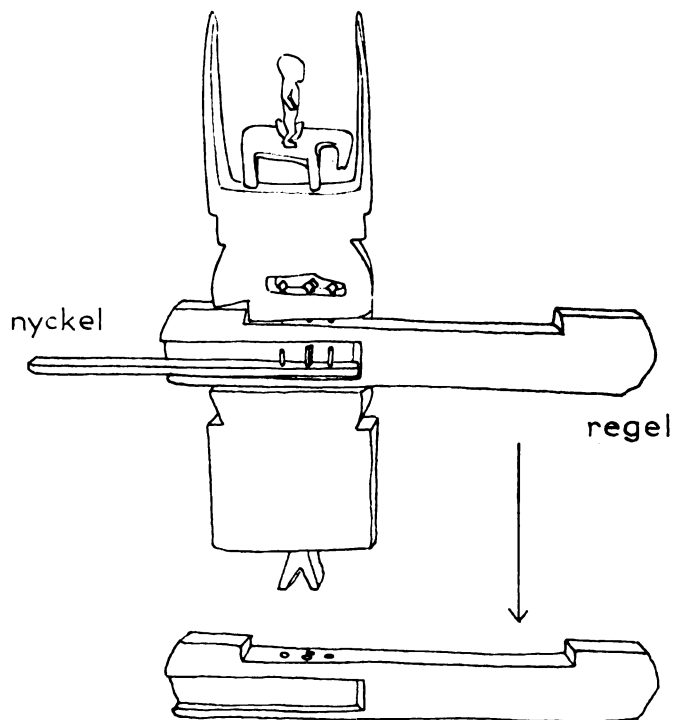

Fig. 6. Mekanismen i senufo-låset fig. 5, ett kombinations- och säkerhetslås med lösa fallspärrar. — *Mechanism of door-lock shown in fig. 5. The Senufo, Ivory Coast.*

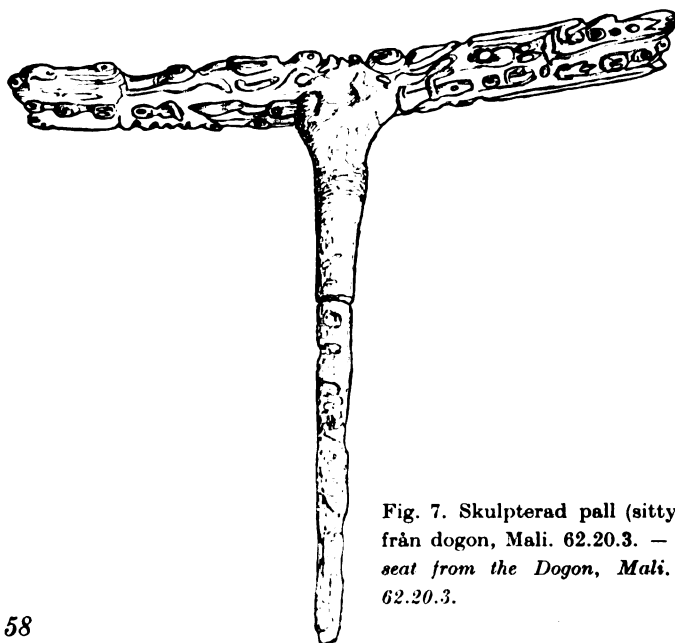

Fig. 7. Skulpterad pall (sittytans längd 57 cm) från dogon, Mali. 62.20.3. — *Wooden sculptured seat from the Dogon, Mali. Size c. 1:6, coll. 62.20.3.*

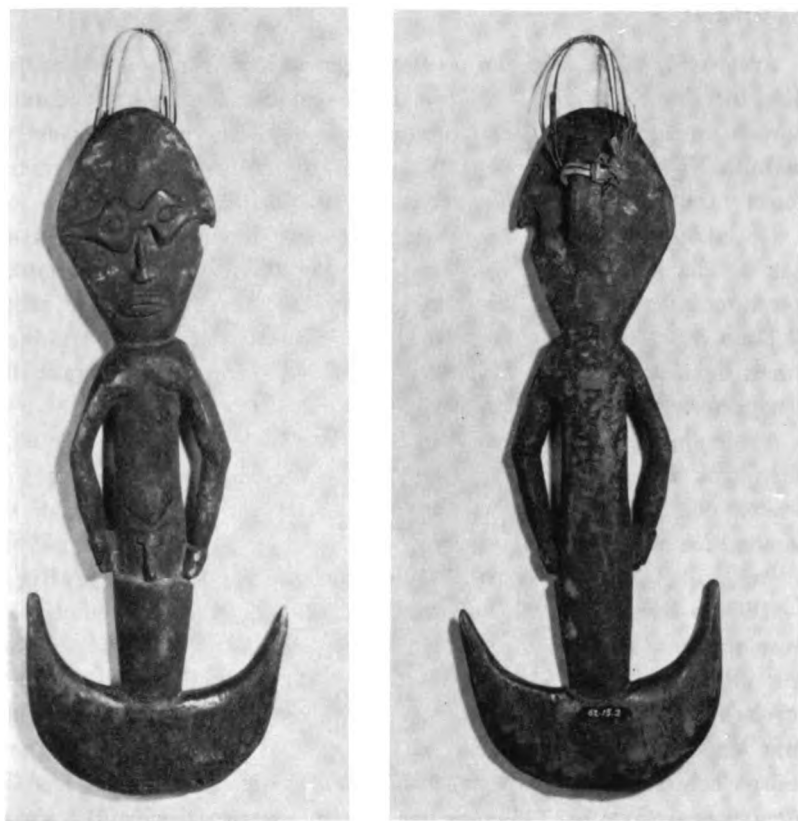

Fig. 8. De båda sidorna av 54 cm hög hake eller krok för upphängning. 62.15.2, Sepik-området, Nya Guinea-territoriet. — *Suspension hook, height 54 cm. Coll, 62.15.2. Sepik, Territory of New Guinea.*

Ett gammalt önskemål har varit att skaffa en typisk afrikansk dörr och ett lås. Detta har nu lyckats, då vi kunnat inköpa en dörr från senufo-stammen (62.20.2). Den är snidad i lågre relief med bl.a. olika djurbilder (fig. 4). Låset, som är av trä, kommer från samma stam och är ett prakt-exemplar (62.20.4 a–e). Det är ett kombinations- och säkerhetslås med lösa fallspärrar. Det liknar det fornegyptiska låset, vilket för övrigt fortfarande levte in i vår tid i olika delar av Europa. Låsets framsida har en skulptural form i lågre relief och prydes upptill av en ryttarfigur (se fig. 5–6). I samma köp följde ett slags enkel träpall från dogon (62.20.3). Den är prydd med människofigurer i relief (fig. 7).

Söderhavet

Årets enda gåva till söderhavssamlingarna har skänkts av försäljningsdirektör Eric Anninger, Göteborg. Det är en stor tapa, 440×240 cm. Den har en mönstring som åstadkommits dels genom avgnidning dels genom målning. Tyvärr föreligger inga uppgifter om dess härkomst, men den torde vara tillverkad på Tonga, Samoa eller Fijiöarna (62.22.1).

De inköpta föremålen är visserligen endast sju stycken, men i stället har de alla hög kvalitet och är sålunda värdiga utställningsföremål. De härstammar alla från olika delar av Nya Guinea. Vi försöker nämligen så långt det går och de magra anslagen räcker att få föremål från denna ö, innan det blir för sent. Fortfarande är Nya Guinea ett eldorado för de etnografer, som är intresserade av levande kulturer.

Av de sju föremålen är sex från Sepik-området. Ett av dessa är en hake eller krok för upphängning (62.15.2, fig. 8). Sådana är vanliga i dessa trakter och har hittills saknats i våra samlingar. Som vanligt är de skulpterade i form av en människofigur, som står på ett månskäreformat stycke av trä, vilket utgör hakarna. Till denna grupp hör också en kraftig sköld — 165 cm lång — av trä, helt snidad i relief (fig. 9). Huvudmotiv är två över varandra placerade ansikten. Hela orneringen är målad i olika färger: vitt, rosa, grönt och brunsvart (62.13.1). En pall av trä skuren i ett stycke i form av en sköldpadda (62.14.1), en maskliknande huvudbonad, som lär tillhöra bruddräkten (62.15.3) hör också dit. Den är gjord av snören och helt prydd med små snäckor. Slutligen kan antecknas en avsågad kanotstäv (62.13.2), som har formen av ett rikligt snidat krokodilhuvud (fig. 10–11). Till kanotutrustningen hör också öskar. I Sepik-området är dessa av samma typ som de som användes på sina håll i Sverige, men det vi förvärvat är konstfullt snidat i trä. Från Sentanisjön i västra Nya Guinea har vi dessutom inköpt en kanotpaddel av trä med långsmalt ovalt blad (62.23.1). Bladets båda sidor är ornamenterade med mönster i lågre relief, mycket typiska för detta område.

Bibliotek, arkiv och kataloger

Referensbiblioteket

År 1962 har referensbiblioteket ökats med nris 14907–15370 i bokliggaren, d.v.s. ökningen har utgjort 464 nr. Av dessa har 168 erhållits genom bytesverksamheten, 167 gm köp (varav 26 arbeten köpta för donationsmedel skänkta av generalkonsul Hilding Svahn), gm gåvor 128 och genom egen

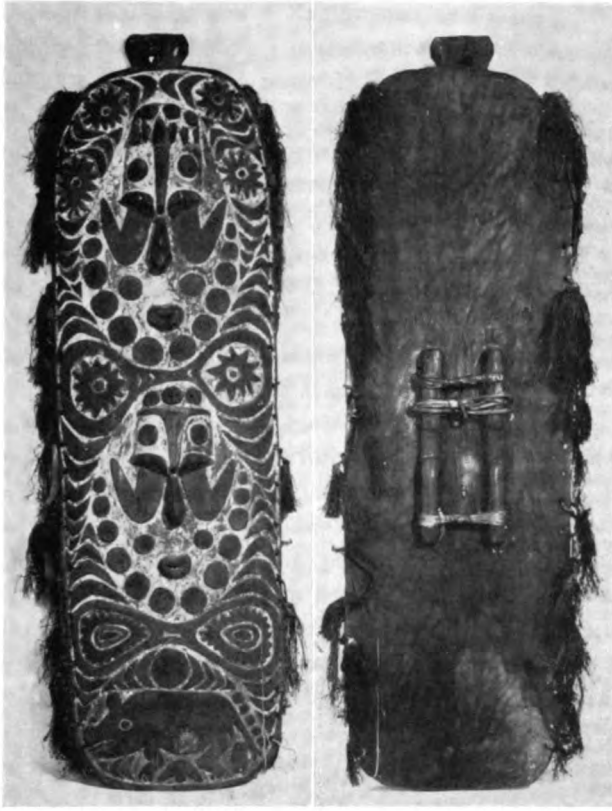

Fig. 9. 50 cm bred och 165 cm lång målad sköld med inskärningar och arbeten i relief. 63.13.1, byn Wom vid Kambarambam, Sepik-området, Nya Guinea-territoriet. — *Wooden shield, length 165 cm, painted and carved. Coll. 63.13.1, Sepik, village of Wom behind Kambarambam, Territory of New Guinea.*

fotostatering 1 nr. Av olika givare märkes under året särskilt handlanden Hjalmar Wijk, som ur sina samlingar överlämnat 19 nr, huvudsakligen särtryck från olika etnografers produktion. Museets vetenskapliga stab har också utökat biblioteksbeståndet och sålunda antecknas från museichefen 3 nr, intendent K. E. Larsson 7 nr och intendent H. Wassén 68 nr (varav ej mindre än 42 nr från resan till Mexico och Centralamerika under 1962).

Av de av generalkonsul Hilding Svahn till förfogande ställda medlen har under 1962 kr. 1.029.32 kunnat användas för referensbiblioteket.

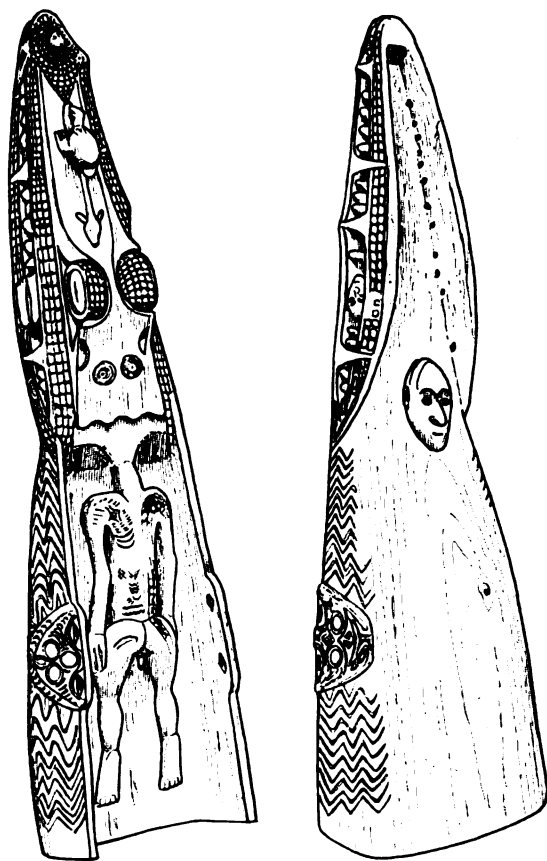

Fig. 10. T.v. översidan och t.h. undersidan av 180 cm lång kanotstäv som har formen av ett krokodilhuvud med liggande människofigur. 62.13.2, mellersta delen av Sepik, Nya Guinea-territoriet. — *Canoe prow, length 180 cm., sculptured as a crocodile-head with a man. Upper side to the left. Coll. 62.13.2, Sepik river.*

Bildarkivet

Bildarkivet har under 1962 expanderat synnerligen kraftigt med bildarken nr 14757–15201, d.v.s. ej mindre än 445 bildark, och under samma tid har *negativen* ökats med nr 9193–9519 = 327 negativ.

Den stora ökningen under 1962 beror utom på sedvanlig museal fotografering för olika utställnings- och publiceringsändamål etc. därpå att vissa tillskott kommit att koncentreras till detta år. Sålunda har ett betydande bildmaterial från såväl intendenten Larssons resa i Oceanien 1961 samt

från intendenten Wasséns resa i Mexiko och Centralamerika 1962 inarbetats, varjämte från den senare jämväl kommit ett svartvitt fotomaterial från uppehållet i Chocó under resan 1955. Ett viktigt fotomaterial har också erhållits av med. dr Russell H. Mitchell, Balboa Heights, C.Z. Detta material (bildark 14807-841) visar arkeologiska föremål från huvudsakligen provinserna Veraguas och Herrera i Panama, av stort komparativt intresse för museets eget föremålsbestånd från samma kulturer.

Dr. Carl Schuster, Woodstock, N.Y., har överlämnat ett antal kopior av chocómaterial som han under ett tidigare studieuppehåll i vårt museum själv fotograferat.

En vacker förstoring av en stenfigur från San Agustin i Colombia har efter utställningen av colombiansk konst i Liljevalchs Konsthall lämnats av dess chef som tack för samarbetet då, enär vårt museum kunde tillmötesgå med utlålandet av några föremål till denna utställning.

Under en lång följd av år arbetade konstnären Axel Hjelm (f. 12.2.1868, d. 24.1.1944) som tecknare vid Etnografiska Museet, detta redan från Erland Nordenskiölds tid. En bra bild på den utomordentlige medarbetaren för en hel generation av dåtida och ännu verksamma svenska etnografer har hittills saknats i bildarkivet. Genom några av Axel Hjelms släktingar hr och fru Carl Gustav Eiserman, Broholm, Kvänum, kunde under 1962 ett foto erhållas (kat. nr 14805), vilket mottogs med stor glädje.

Kartarkivet

Registreringen i kartarkivet omfattar för 1962 nr:is 284-288, samtliga fem kartor erhållna genom köp. Detta kartmaterial gäller uteslutande olika delar av Oceanien.

Pressklipparkivet

Under 1962 har detta arkiv på sedvanligt sätt ökats med artiklar o.d. som ansetts av värde för detsamma. Materialet erhålles delvis från utlandet, men det är framför allt beroende på att museets egen personal har tillfälle följa med i olika pressorgan etc.

Skiptikonarkivet

I detta arkiv har under 1962 registrerats skioptikonbilderna 2370-2390. Denna tillväxt med 21 bilder förklaras av att under året katalogiserats en uppsättning färgbilder av barkmålningar från Arnhem Land i Australien, vilka fotograferades redan 1958 av konservator Thörnborg under utställningen »Australiska barkmålningar» på museet det året.

Diskoteket

Genom registrering av skivnumren 348–363 har samlingen av grammo-fonskivor ökats med 16 nummer under år 1962. Tre skivor (348–350) med musik från Mauretanien och Dahomey har erhållits som bytesexemplar från Musée de l'Homme i Paris, medan de övriga inköpts från Sveriges Radio.

Museal verksamhet

Utställningsverksamheten har under året endast begränsat sig till fönsterskyltningar och andra liknande visningar i stadens olika lokaler. Arbetet med den stora permanentutställningen över Latinamerikas arkeologi har emellertid fortskridit, och vi hoppas ha den klar någon gång under loppet av nästa år.

Som vanligt har vi haft besök från ett flertal skolor. En grupp elever från Statens Håndverks og kunstindustriskole i Oslo gjorde ett besök och stannade flera dagar för studier av museets textilsamlingar. Dessutom besökte flera skolor ute i landet — i synnerhet folkhögskolor — museet, detta förutom de vanliga skolorna, som året runt myllrar i museisalarna och särskilt då fram på våren, då skolresorna sätter i gång.

Vad som tilltagit under åren är det stora intresset från textilintresserat folk. Tekniska Samfundet i Göteborg, avd. för textilteknik, hade sitt sammanträde på museet och i samband med detta ordnades en visning av museichefen. Den slutade i den ännu icke färdigställda arkeologisalen. Museets fornperuanska textilsamlingar är ju redan så pass berömda, att jag icke skall slösa några ord på dem. Däremot torde det icke vara tillräckligt känt, att vi har mängder av vävnader också från andra håll i världen. Tyvärr är de flesta magasinerade på grund av platsbrist. I ett nytt museum hoppas jag att åtminstone en del av dessa någon gång kommer fram till beskådande och att de flesta textilierna kommer att finnas förvarade i lättillgängliga magasin i själva utställningssalarna. Ett försök med sådant magasin göres nu i den nya arkeologisalen.

Fönsterskyltningen om Sepikområdet stod kvar under större delen av året. Vid sidan av denna tillkom skyltning nr. 42, som behandlade Hawaii. Den visade en del av våra nyförvärvade samlingar, som representerar för den gamla traditionella hawaiiikulturen. Vid sidan av ett porträtt från 1817 uppställdes ett färgfoto, taget sommaren 1962. Efter denna gjordes en skyltning — nr. 43 i ordningen — som visade lås av olika slag. Centrum var det nyförvärvade låset från Senufo-stammen (fig. 5). Fönsterskyltningarna mot Norra Hamngatan tilldrar sig allmänhetens intresse i hög

grad och kan ju på det hela taget anses vara en utmärkt inrättning. Det är ju koncentrerade utställningar, som icke är större än att de kan ge ett stycke begränsad information under en kort tidrymd. På så sätt avviker de i hög grad fördelaktigt från museets på grund av platsbrist ofta ganska packade permanentutställningar, där man ofta »icke ser träna för skogen». I nya museer har man sådana permanentutställningar i studiemagasin, som också är öppna för allmänheten, medan den största anhopningen finns i magasin, som enbart är avsedda för forskare. Man har sålunda börjat variera även på magasinerna liksom man gör med utställningarna. Dessa principer tål att tänka på, om vi någon gång skall få ett nytt museum. Den vanliga allmänintresserade publiken kan vanligen endast tillgodogöra sig mycket få föremål, varför resten bör finnas i magasin av olika slag. För Etnografiska Museets del kommer dock permanentutställningar alltid att vara av stor betydelse, då skolbarn och andra ständigt behöver goda översikter. Man vill gärna komma tillbaka och känna igen vissa utställningar. Det moderna etnografiska museet behöver därför en i hög grad varierande utställningsform.

Övrig verksamhet och personalia

I juni avreste museichefen till Frankrike för att komplettera sitt i Indien insamlade material med dokument från de franska arkiven i Paris — främst då Archives Nationales — samt i Nantes, samtidigt som studier gjordes i olika Paris-museer och i Frankrikes näst största etnografiska museum i La Rochelle. I de franska arkiven finns ett utomordentligt rikligt material från den tidpunkt, då de franska intressena i Indien var stora. Samtidigt ger en sådan resa till kontinenten gott utbyte, då man får tillfälle att se nya utställningar och lära sig en och annan nyhet i museivärlden. Samtidigt gavs ett tillfälle att inköpa en del värdefulla föremål, som vi länge sökt efter. Kompletteringar av samlingsbeståndet är nämligen ytterst viktigt.

Intendenten H. Wassén, som bl.a. under museichefens tjänsteresa till Frankrike m.m. 12.6.–16.7.1962 tjänstgjorde för denne, kunde den 18.7. påbörja den resa till Mexiko och Centralamerika från vilken han återkom den 11.11.1962, och för vilken närmare redogöres i en bifogad artikel »Från Mexiko och Centralamerika 1962 samt Sr. Hayans resa till R. Caimán, Colombia» (sid. 67–96). I Mexiko representerade Wassén vårt museum vid 35:te Amerikanistkongressen, varvid han vid ett speciellt symposium höll ett föredrag med rubriken »*Nexos de los Cunas con otros pueblos hacia*

el oeste». Den 15 oktober höll han på särskild anmodan föredrag i *Museo Nacional* i Panama över ämnet »*Apuntes etnohistóricos chocuanos*» och talade dessutom före återresan till Göteborg i *Archaeological Society of Panama* över ett annat ämne (se sid. 70).

Intendenten Karl Erik Larsson har den 14-30 november företagit en resa till Storbritannien, Holland och Tyskland. Resan gjordes bl.a. för dokumentation av föremål i museets samlingar och besök gjordes i bl.a. Ulster Museum, Belfast, City of Liverpool Museums och Museum voor Land-en Volkenkunde, Rotterdam.

För särskilda studieändamål har Etnografiska Museet under 1962 besökts av bl.a. följande personer:

Mr. och Mrs. M. V. BREWINGTON, Peabody Museum, Salem, Mass.; Stadsingeniör och fru SVEN FREMER, Nybro; FRIEDRICH ERNST, Prinz von Sachsen-Altenburg; Disponent C. GUNNAR HAEGER, Lilla Edet; Prof. VAGN HOMBOE, Köpenhamn; Mrs. A. LANCET, Etnografiska Museet, Haifa; Prof. J. M. MILLÁS-VALLICROSA, Barcelona; Srta. EVANGELINA LÓPEZ M., México, D.F. (Göteborg); Ingeniör INGEMAR NILSON, S. Salvador, El Salvador och Civilingeniör KLAUS SERCK-HANSEN, Göteborg.

Följande uppgifter har lämnats till bibliografien för under 1962 tryckta arbeten, artiklar o.d.:

- IZIKOWITZ, KARL GUSTAV: *Notes about the Tai*. The Museum of Far Eastern Antiquities (Östasiatiska Museet) Stockholm, Bulletin No. 34, pp. 73-91. Stockholm 1962.
- — *Facteurs sociaux entravant les innovations techniques*. Conférence des Nations Unies sur l'application de la science et de la technique dans l'intérêt des régions peu développées. (E/Conf. 39/J/17, 4 Oct. 1962), 6 pp.
- LARSSON, KARL ERIK: *Dubbelkanoter på Fijiöarna*. Aktuellt från Föreningen Varvmuseets Vänner i Karlskrona 1962, pp. 17-28. Karlskrona 1962.
- TORRES DE ARAÚZ, REINA: *Fred McKim y los Indios Cunas*. Loteria, vol. VII, No. 77, abril 1962, pp. 24-36. Panamá 1962.
- WASSÉN, S. HENRY: *De la identificación de los Indios Páparos del Darién*. Hombre y Cultura, Revista del Centro de Investigaciones Antropológicas de la Universidad Nacional, tomo I:1, pp. 1-11. Panamá 1962.
- — *Indiansk metallurgi. Ett apropå till peruguldet i Nationalmuseum*. Art. i Göteborgs-Posten 20.7.1962.
- — *Utblick från Mexiko*. Art. i Göteborgs-Posten 16.11.1962.

KARL GUSTAV IZIKOWITZ

FRÅN MEXIKO OCH CENTRALAMERIKA 1962 SAMT SR. HAYANS RESA TILL RIO CAIMÁN, COLOMBIA

AV S. HENRY WASSÉN

Den 9 maj 1962 erhöill författaren tillstånd av styrelsen för Göteborgs Museum att representera Etnografiska Museet vid den 35:te Internationella Amerikanistkongressen i Mexiko. Denna kongress, som programenligt hölls den 19–25 augusti, kunde givetvis till förmån för museet utom med studier och samlingsarbete i Mexiko kombineras med fortsatt arbete i vissa av de centralamerikanska staterna och i Panama. Så kunde också ske sedan den ekonomiska förutsättningen för ett program skapats först genom att chefen för Rederiaktiebolaget Nordstjernen, bergsingeniör Axel Ax:son Johnson fullföljt företagets generösa tradition mot vår forskning genom att lämna mig fria resor till och från Panama och sedan jämväl vissa fonder och företag i Göteborg önskat stödja resan med stipendier för ändamålet. Dessa tackas varmt och nämnes ånyo här (förut i reserapport till museistyrelsen den 7/12 1962) i den ordning positiva svar erhöills på mina ansökningar: Aktiebolaget Original-Odhner; Aktiebolaget Svenska Kullagerfabriken; Aktiebolaget F. W. Hasselblad & Co. för direktör Victor Hasselblad, Rådman och fru Ernst Collianders stiftelse för välgörande ändamål; AB Hässle samt Herbert och Karin Jacobssons stiftelse. Ett särskilt tack också till de privata vänner som på olika sätt önskat underlätta företaget, kanske då särskilt till generalkonsul Hilding Svahn i San Salvador. Utan hans oerhörda entusiasm för ett stadens museum och där bedriven verksamhet beträffande Amerikas indian kulturer skulle mycket ha varit oändligt svårare.

I det följande kommer endast ett fåtal av de 537 föremål (fördelade på 45 samlingar) som blev resans result (helt frånsett tillskotten till referensbiblioteket och olika arkiv) att behandlas individuellt, då en komplett redogörelse skulle verka tröttande och kräva för mycket utrymme i detta tryck. Vid en ackvisition för ett museum är man under en färd av detta slag själfallet bunden av många spärrar utom de rent transporttekniska och ekonomiska, och man kan ej alldeles efter egen vilja fullfölja två naturliga huvudsträvanden nämligen att söka förut i museet ej representerat material och

att komplettera redan befintliga samlingsgrupper med varierat typmaterial. Under alla förhållanden är man hela tiden beroende av lokala råd och stödet från olika vänner ej minst inom kollegernas krets, och till dessa går också nu en tacksamhetens tanke.

Efter avresa från Göteborg med Johnson-Liniens »Bio-Bio» den 18 juli blev första amerikanska hamn Puerto Cabello i Venezuela, där också första förvärvet gjordes av vad som förefaller vara en del av en mask av lergods med ristad och skulpterad ornamentik i form av ett jaguarhuvuds nedre framdel. Detta föremål från s.k. Barranca-kultur (62.26.1) skänktes av i staden bosatte norskfödde Mr. Per Christensen. Han hade själv 1955 funnit det tillsammans med annan keramik o.d. under grundgrävning för en byggnad i Puerto Ordáz, 150 mil från Orinocos mynning. Då föremålet trots sitt fragmentariska skick utgör ett bra prov på en speciell indiansk konststil i nordöstra Sydamerika var det givetvis välkommet.

Panama

Ankomsten till Panama skedde den 6 augusti, och vistelsen där varade till den 15, då jag direktflög till México. Återkomsten till Panama norrifrån skulle komma att ske den 10 oktober, och vistelsen där varade då till den 20, då jag om aftonen måste gå ombord på Johnson-linjens »Venezuela» för hemresa och återkomst till Göteborg den 11 november. Under båda uppehållen i Panama kunde ett flertal förvärv göras, ej minst med stöd av kretsarna inom landets etnografi och arkeologi. Dr Reina Torres de Araúz, professor i etnografi vid Panamas Universitet, skänkte en komplett *mola*-skjorta från Majé vid R. Bayano, där en gammal cunakvinna sålde detta kvinnoplagg under besök av en grupp etnografistuderande i området den 1 april 1962. Underligt nog önskade den gamla indianskan att bli fotograferad vid tillfället, varför en bild av såväl plagget (62.27.1) med motivet »hundar och månskäran» som den ursprunglige ägaren här kan presenteras (fig. 1).

Chefen för Panamas Nationalmuseum, dr A. Méndez, kom nu liksom vid tidigare besök hos honom med en välgåva bestående av 10 keramikkräml (62.50.1-10) huvudsakligen från Chiriqui men även några från Veraguas och den nu så berömda fyndplatsen Parita i provinsen Herrera.

Från vänner i Canal Zone kom det också flera gåvor av påtagligt intresse. Mr. Karl P. Curtis lämnade vid ett besök i hans hem i Gamboa två små arkeologiska föremål från Mexikos västkust och Managuasjön i Nicaragua samt smärre föremål av koppar och *tumbaga* (en legering) från Veraguas. Samlingen har katalogiserats som 62.31.1-6. Föremålet från Nicaragua

Fig. 1. Gammal cunakvinna med mola-dräkten 62.27.1. — Old Cuna woman with a 'mola', typical garment of the women. Photo Dr. Reina Torres de Arauz at Majé, R. Bayano, Panama, April 1, 1962.

är från chorotegisk kultur och utgöres av ett miniatyrkär i form av en sköldpadda (62.31.2). Civilförvarschefen i Kanalzonen, Mr. Philip L. Dade, hade den stora vänligheten att lämna ett flertal gåvor. Tre halsband av snäckskalsmaterial format på olika sätt i de olika halsbanden (62.29.1–3) uppgavs härstamma från en djup schaktgrav i Parita, en lokal varifrån museet nu även har en keramisk samling (fig. 2–6). Gåvorna 62.33.1–18 består av Coclé-keramik, och ett kär 62.34.1 kommer från Veraguas. En del av detta material var söndrigt, men det har varit möjligt att under katalogiseringen få det restaurerat av konservatorn. I detta sammanhang skall även nämnas en samling 62.45.1–39, keramik från Parita och ett litet originellt kär (62.45.22) från Los Santos, Azuero (fig. 7), även hela detta material en gåva från Mr. Dade.

Två arkeologiintresserade läkare vid Gorgas Hospital i Balboa Heights, med. doktorerna Russell H. Mitchell och Leo P. Biese har även var på sitt

Fig. 2. Målad keramik från Parita, Prov. Herrera, Panama. Fr. v. 62.32.12, h. 9,8 cm; 9, h. 10,5 cm; 43, h. 8,5 cm. — *Parita polychrome pottery, Panama. The checkered specimen one of a pair found together.*

sätt önskat bidra med några föremål till museet, båda samlingarna överlämnade sedan jag i Archaeological Society of Panama hållit ett improviserat föredrag om vissa hallucinogena ämnen hos Sydamerikas indianer. framför allt *parica* och till användningen hörande rituella föremål såsom snusrör av olika former o.d. I dr Mitchells samling (62.48.1–5) märks bl.a. en förstklassig tripod med benen i form av stiliserade fiskar. Detta 23 cm höga skallrande lerkärl (62.48.1, fig. 8) har anträffats vid »Las Filipinas» vid R. Caté, Soná, Veraguas, och ett elegant i svart, beige och rött dekorerat halvsfäriskt lock till ett annat lerkärl (62.48.5) i Parita. För alla dessa fyndplatser finns nu ett nomenklaturschema, vilket successivt kan kompletteras av nämnda sällskap och andra forskningsgrupper i Panama. Sällskapet utger även en tidskrift, »Panama Archaeologist», och i denna har dr Leo P. Biese i ett 1962 utkommet nummer publicerat några fragmentariska övre delar av mycket stora och rikt polykromt dekorerade lerkärl, typiska även för förekomsten på kärlen av plastiskt formade grodfigurer, ofta så stiliserade att t.ex. huvudet på djurframställningen helt försvunnit och ornamentet endast framstår som en grov upphöjning i godset. Dessa kärl är typiska för »Juan Calderón», Parita, och går numera under klassifikationen PR-1, tidigare »El Hatillo», HE-4. Fyndplatsen har antagits vara ett viktigt ceremoniellt centrum. Från detta överlämnade nu

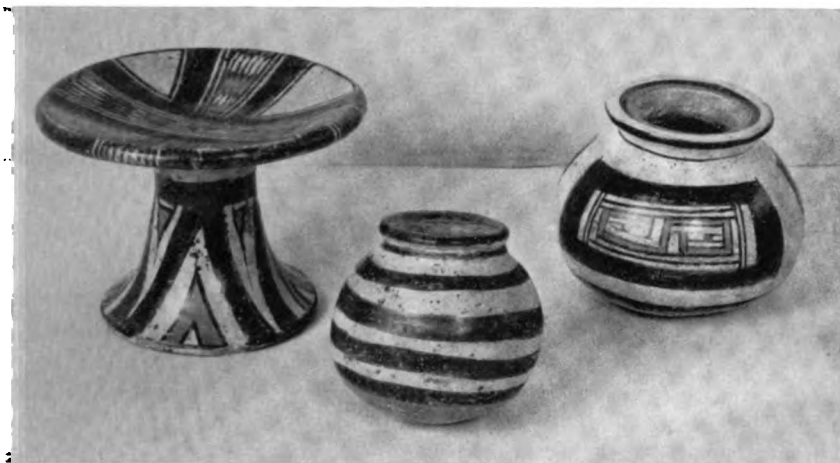

Fig. 3. Typisk keramik från Parita, Prov. Herrera, Panama. Fr. v. 62.32. 54, h. 9,4 cm; 18, h. 7,2 cm och 13, h. 8,5 cm. — *Typical Parita polychrome pottery, Prov. Herrera, Panama. Coll. 62.32.*

dr Biese två stora fragment (det är fråga om föremål på närmare 50 cm längd), helt enkelt hans typföremål (62.49.1–2). Även om det ej är fråga om fullständiga kärl (fig. 9) är dessa föremål av stort intresse, då det är fråga om vad Willey och Goddard i ett arbete från 1954 kallat »El Hatillo polychrome» och S. K. Lothrop i sitt berömda Coclé-arbete från 1942 »the Fine Line Foreign style A». Biese har i sitt arbete nu visat, att de kan föras till en särskild geometrisk klass. Då Lothrop i sitt arbete hänvisade till några hela kärl av denna märkliga dekorspecialiserade typ funna i Chiriqui, gav han i texten anvisning på att de ej kunde ha tillverkats där, utan att de antagligen kommit från Azuerohalvön. Detta antagande har genom de senare fynden från »Juan Calderón» numera bekräftats. Övriga gåvor av dr. Biese utgöres av två s.k. *fruterar*, fruktskålsliknande lerkärl på hög ringfot som nedtill är klockformigt utsvängd. Höjden på dessa kärl är 25 cm och skåldiametern 26 cm. Båda har dekor i flera färger med bl.a. tranmotiv. På grund av defekter har dessa intressanta föremål (62.49.3–4) måst restaureras vid museet, men här kan påpekas att dessa kärl på grund av sin ömtålighet nästan aldrig framkommer hela ur indiangravarna, i detta fall en sådan vid Río de Jesús, Veraguas. Indianerna i denna kulturregion brukade nämligen ofta placera kärl av denna höga och ömtåliga typ på varandra, och då det är fråga om mycket djupa

Fig. 4. Grodframställningar i målad keramik, fragment från stora lerkärl, jfr fig. 9. Parita, Prov. Herrera, Panama. Fr. v. övre raden 62.32. 79 och 78, undre raden 62.32. 82 och 80. — *Frog effigies from Parita.*

Fig. 5. Naturalistisk grodframställning på fragmentariskt lock till ett lerkärl. 62.33.16, längd 12 cm. Prov. Coclé, Panama. — *Fragment of pottery cover with frog, length 12 cm. Coclé, Panama.*

Fig. 6. Skål av lergods med cirkelformig punktintrycksornamentik. 62.33.18, Prov. Coclé, diam. 24 cm. — *Pottery bowl with tube-punctured decoration, diameter 24 cm, 62.33.18, «Rancho Sancho», Coclé Province, Panama.*

Fig. 7. 9 cm högt lerkärl med spår av dekor. Los Santos, Azuero, Panama. Den speciella typen av fötter gör detta kärl till en sällsynthet i Azuero, medan dessa *loop-legs* är vanliga i Veraguas. 62.45.22. — *Loop-legged vessel from Los Santos, Azuero (rare type in Azuero). H. 9 cm.*

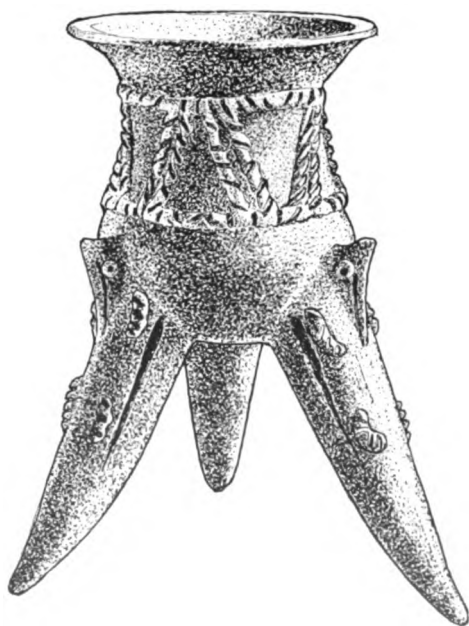

Fig. 8. Tripod, 23 cm hög, av lergods med benen i form av stiliserade fiskar och i dem skallerkolor. 62.48.1, Las Filipinas, Soná, Veraguas, Panama. — *Rattling tripod vessel, height 23 cm. Find from SO-1, Las Filipinas, Soná, Veraguas.*

Fig. 9. 44 cm långt kantfragment av stort polikromt lerkärl med grodfigurer (jfr fig. 4). 62.49.2, Parita, Prov. Herrera, Panama. — *Vessel sherd, length 44cm, with frog effigies, «Juan Calderon Site», Parita, Panama (PR-1, formerly «El Hatillo», HE-4).*

schaktgravar är kärlen i regel helt krossade genom trycket från de väldiga jordmängder som pressats samman genom ras ned i kammaren från schaktfyllnaden.

Från Panama har Mr. Ph. L. Dade även skänkt ett etnografiskt föremål, en benflöjt (62.52.1), som han förvärvat under en ceremoniell *balseria*-fest hos guaymíindianer. Då dessa utgör en intressant föga utforskad indian-grupp i västra Panama, har gåvan varit välkommen, helst som vi endast har rel. få föremål från guaymí.

Resans största etnografiska samling kommer även från Panama och består av från den cunaindianske medarbetaren Guillermo Hayans i Ustupo tidigare beställda föremål från hans landsmän dels på San Blas-kusten dels vid R. Caimán på östra sidan av Urabá, d.v.s. i colombianska departementet Antioquia. Denna samling (62.47.1–54) betalad med medel ur generalkonsul Svahns donationer samt med tillskott ur min reskassa 1962 i form av in naturagåvor till indianen hade på försommaren med tillstånd av förre svenske generalkonsuln i Panama, skeppsredare C.-A. Janson, lagrats hos Continental Shipping i Colón, där den av författaren och fru generalkonsul Ingemar Lundberg kunde hämtas den 15 oktober för att överföras till Panama för ombordtagning vid hemresan. Det intressanta med samlingen är, att den är gjord av en indian, delvis under en regelrätt etnografisk fältresa på vilken planer började utformas av Hayans redan i hans korrespondens i mars 1961. Då vårt museum sade sig kunna stödja hans företag, preciserade vår indianvän alltmer planerna, och som en detalj kan nämnas, att han i ett brev säger sig vilja besöka sina stamfränder vid Caimán »ej för att leka utan för att studera».

Fig. 10. Fågelfigurer av balsaträ, skurna av cunaindianer i Ustupo under ormfördrivningsceremonier. a, 62.47.14, h. 28 cm; b, 62.47.13, h. 38,5 cm; c, 62.47.15, h. 25 cm. — *Wooden figures of snake-catching birds carved and used by the Cuna Indians during an invasion of snakes at Ustupo, San Blas, Panama, in July 1961.*

Resan från Ustupo till R. Caimán i Colombia, ett område besökt av professor Nils M. Holmer och mig själv i samarbete med colombianske kollegan G. Reichel-Dolmatoff under vår expedition 1947, skulle egentligen ha påbörjats av indianen redan i augusti 1961, men det kom flera hinder emellan, särskilt en svår ormplåga i Ustupo, hans egen by, så att speciella medicinsångare fick avvärja den faran. Upplysningen är intressant, ty den förklarar flera i samlingen ingående figurer av balsa skurna i form av ormvårkar, örnar o.d. rovfåglar, som tydligen hjälpt befolkningen i kampen mot ormplågan. Hayans fann dessa figurer (fig. 10) vackra och lämpliga för samlingen, varför han köpte flera åt oss, detta i konkurrens med nunnor från missionsskolan i Ustupo, vilka även ville skaffa dessa figurer för att sända till andra museer. Om på grund av ormsången eller mera naturliga orsaker får vi lämna därhän, men vad Hayans kallar »faran i Ustupo» var över i september 1961. I november samma år mötte sålunda inget hinder för vår vän att börja resan. Då Hayans utom

en noggrant skriven katalog även författat en reseberättelse, har denna som ingår i originalkatalogen för samlingen 62.47. här i översatt form tryckts som bilaga till denna redogörelse (se sid. 91).

Genom köpet från Hayans erhöles dessutom ytterligare tre cunamanuskript, som erhållit bibliotekskatalognumren 15367–369. Det är först fråga om en skallerormstext, *Ukkunaipe ikala*, ty enligt cunaindianerna skulle skallerormen *ukkunaipe* vara fientlig mot andra ormar och därför ha hjälpt indianerna under »faran i Ustupo». Som alla andra djur har skallerormen »god blick» och »ond blick» (Hayans skriver »vista buena» resp. »vista mala»), »den onda för att Gud gjort det så, ty ormen är mycket farlig då den hugger. Men så har Gud också lämnat oss (indianerna) en sång för att under generationer hjälpa människorna». Genom sången kom det mycket skallerormar och åt upp de andra, men där fanns också *ulukka uecoba* (= *wekko*-fågeln) och *tulu* (annat ord för fågel) *palikwa*, två ormfångande fåglar.

Då det även för en läsare av ett musealt årstryck kan vara av ett visst intresse att erfara hur en cunaindian i våra dagar ser på det ovan berörda ormproblemet citeras ur Hayans upplysningar härom även följande:

»Då alla ormarna fångats kom skallerormens guldkanot (i cunapoesi o.d. text hos dem är allt märkligt nästan alltid av guld) och i denna kastades de alla. Sedan steg skallerormen upp i kanoten, därefter *tulupalikwa* och sist *wekko*-fågeln. Kanoten började röra sig på floden ända till *kalu Akpipila* (*kalu* = 'fäste', 'demonbostad' o.d.) där (några) ormar lämnades, men man fortsatte sedan till virveln *Matolo*, och där lämnades också ormar (resten?). Därefter fortsatte guldkanoten till fjärde lagret (av jorden?), där de bor, och där stannade den. Där steg *ukkunaipe* (skallerormen) ur, ävenså de två fåglarna, och dessa tre steg in i huset till *Nele Ukupan Kinkitule* (det fullständiga mytologiska namnet på skallerormen, *kinkitule*, 'jägare'). Så hände i byn Ustupo, då alla ormarna kom till synes där i juli 1961. Det var därför jag köpte alla djuren» (Hayans syftar här på figurerna i samlingen).

För att konkretisera faran nämner vår medarbetare i dokumenten även att en indian vid namn Emilio Jiménez dog av ormbett, en annan vid namn Lázaro Felipe klarade sig dock genom besvärjelsen, d.v.s. Hayans belyser praktiskt nyttan av att kunna sången om *ukkunaipe*.

De övriga två texterna utgöres av »*Olopatte*» ('Guldfatet') och »*Innamette ki namakket*» ('Sången om majsölskrusen'), vilka var på sitt sätt utökar museets samling av cunalitteratur, utan tvekan den främsta i världen.

För att om än blott hastigt kasta en blick på den av Guillermo Hayans gjorda samlingen kan nämnas, att den innehåller ett flertal hushållsföremål, redskap o.d. utom flera magiska djur- och människofigurer med skyddsandar knutna till träslaget (se fig. 11–12). Detta förutom ett antal korgar, varvid man i ett fall specialflätat en och därvid skrivit museets namn, oss

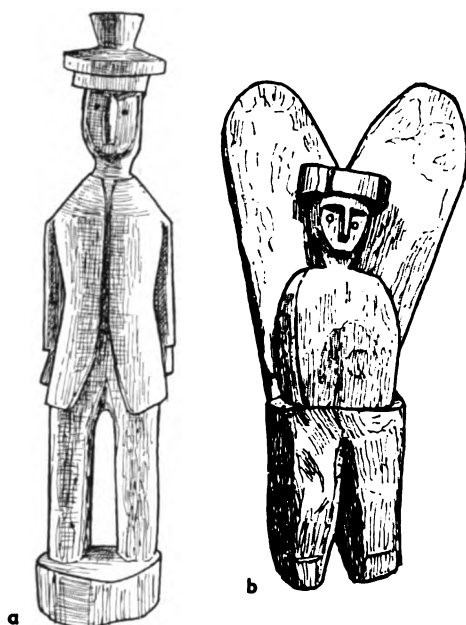

Fig. 11. Cunaindienska träfigurer, *nuchu*, med skyddsandar. *a*, 62.47.18, 16,5 cm hög figur av *spalo aji*, R. Caimán, Antioquia, Colombia; *b*, 22 cm hög figur av *spalo iki*, Concepción, San Blas, Panama. — *Cuna Indian wooden figures with protective qualities.*

Fig. 12. I geometrisk mönsterform trädde glaspärlor av olika färger, benprydnad för cunakvinnor. Pärlprydnaden förvarad på ett stycke balsaved. 62.47.33, Ustupo, San Blas, Panama. — *Beadwork for women. Cuna Indians, Ustupo.*

Fig. 13. 23 cm hög korg, 62.47.34, med museets namn på spanska speciellt inflätat. Cunaaindianer, Ustupo, San Blas, Panama. — *Cuna Indian basket with the name of the museum in the black element ornamentation.*

till ära, (se fig. 13). Två fyrfat, *sianala*, att bränna kakaoböner i ingår också i samlingen. Dessa föremål av ålderdomlig karaktär anträffades på en övergiven boplatz av en indian från Mamsukun, där Hayans köpte dem till samlingen. På den övergivna boplatzen lär tidigare ha bott folk från nuvarande Napakanti, och det är troligen från den bosättningen föremålen stammar (62.47.45–46).

Costa Rica

För att närmast ur geografisk grannlandssynpunkt övergå från Panama till Costa Rica kan nämnas, att vistelsen där denna gång varade från 29 september till 10 oktober under resan mot söder. Det är en stor glädje att besöka det landet ej minst genom den vänlighet och goda kamratskap vår generalkonsul Lorentz Holterman alltid visar. Nu liksom förra gången hade han förberett en möjlighet att få arbeta direkt i terrängen. Målet var Las Mercedes, en plats vid Línea Vieja i Costa Ricas östra lågland. Denna undersökning anslöt sig mycket till den 1958 i La Colombiana-området företagna, vilken särskilt rapporterats i Årstrycket 1958 (Göteborg 1960).

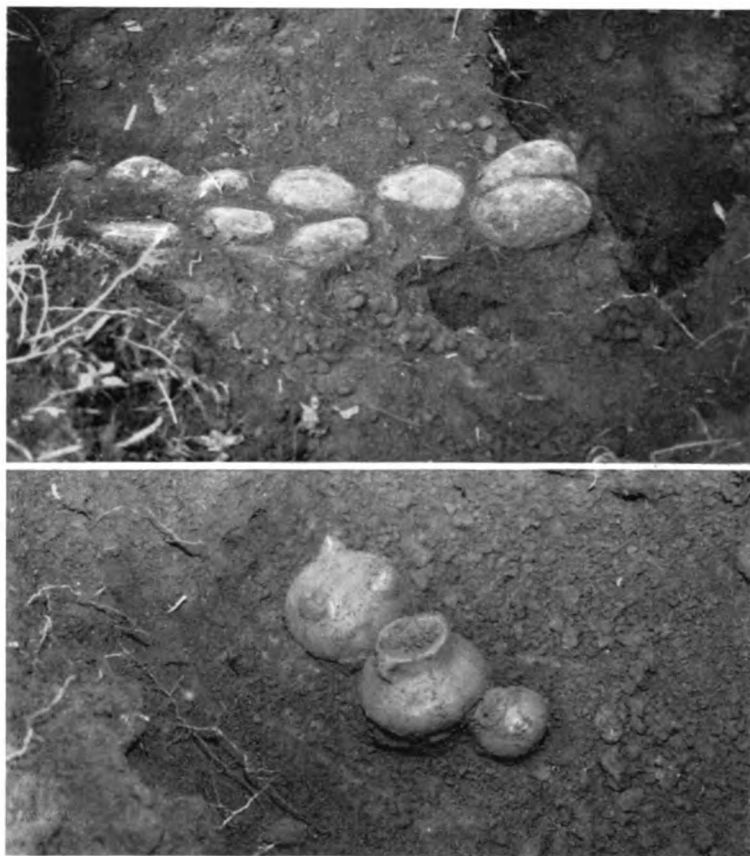

Fig. 14. Markering med kullerstenar på 0,5 m djup samt tre lerkärl in situ (62.40.2-4) anträffade i graven därunder. Las Mercedes, Línea Vieja, Costa Rica. Foto Wassén 6.10.1962 (GEM bildark 15192). — *Cobbles as a grave marking found at a depth of 0.5 m. Below them three vessels (62.40.2-4) in situ. Cf. fig. 15.*

Denna gång blev det fråga om två små rekognosceringar, dels en på mark som utgjorde gräns mellan kakaoplantager tillhöriga egendomarna »Las Mercedes» och »Oklahoma» omedelbart norr om järnvägen, dels vid »Dos Novillos», en sektion i Las Mercedes-plantagen söder om järnvägen. Arbetet som ägde rum den 5–7 oktober besvärades mycket av skyfall under ännu pågående regntid.

Från det första stället kommer samlingen 62.40.1–14, bl.a. tre lerkärl (62.40.2–4,) som låg under en gravgränsmarkering el.d. av stenar lagda två eller tre i bredd på 0,5 m djup (se fig. 14). Ett av kärnen (62.40.2, fig.

Fig. 15. 9,8 cm högt lerkärl med djurmotiv. Brun dekor samt ristad linje- och punkt-ornamentik. 62.40.2. (jfr fig. 14). — *One of the vessels shown in situ in fig. 14. 62.40.2, height 9.8 cm.*

15) är ett öppet skålkärl, 9,8 cm högt, på tre koniska fötter. Dekoren är enfärgat brun, på kärlsidan finns dock även en ristad linje- och punktornamentik. Som synes är det fråga om ett kärl i djurform. De två övriga kärlen i fyndet var av enklare kvalitet. Djupare än dessa tre föremål och under en mindre stenvall som gick i vinkel från nyssnämnda »gravgränsmarkering» anträffades två miniatyrlerkärl (62.40.5–6) och en keramikskål på tre fötter med dekor i rött och svart linjemålning såväl ut- som invändigt (62.40.7). I övrigt utgjordes fynden här huvudsakligen av fragment. På morgonen den 7 oktober utgrävdes en rektangelformig yta i rätt östlig riktning från tidigare nämnda fynd, dock utan att några föremål frånsett några enstaka lösa skärvor kunde noteras. I s.ö. hörnet av denna rektangel gjordes fyndet av en spetsoval stenmarkering med största måtten 40 × 60 cm endast någon decimeter under nuvarande marknivå. Denna markering undersöktes noga men gav ej något som helst fynd. En möjlig förklaring kan vara att här nedsatts en barnlik som helt försvunnit, eftersom man i detta område med dess höga nederbörd i regel endast kan anträffa material av mer oförgänglig natur som keramik, sten, guldföremål o.d.

I Dos Novillos-sektionen anträffades i gravar som på intet sätt var skilda genom stenmarkeringar el.d. på endast 60 cm djup under nuvarande markyta den samling som katalogiserats som 62.41.1–17. Det är fråga om en keramik av ganska enhetlig karaktär, röd dekor och för Línea Vieja-området typisk plastisk utsmyckning i form av aphuvuden, bandlikt

Fig. 16. Tre lerkärl funna i en grupp i en grav i «Dos Novillos», Las Mercedes, Línea Vieja, Costa Rica. a, 62.41.1, h. 10,5 cm, röd dekor; b, 62.41.2, h. 8,2 cm, spår av röd dekor; c, 62.41.3, h. 9,5 cm, röd dekor. Alla med plastisk ornamentik, djurhuvuden o.d.
— *Three pottery vessels, red ware, with zoomorphic appliqués, found together. 62.41.1-3, Dos Novillos, Las Mercedes, Línea Vieja, Costa Rica.*

lagda knappformiga upphöjningar o.d. Kärnen 1-3 (fig. 16) låg sammanbakade i en grupp, och i omedelbar närhet låg en miniatyrkruka (60.41.4).

En granngrav 130 cm väster om föregående fynd gav först två skålar av lergods (62.41.6-7, fig. 17) den ena 6 cm hög med plastisk ornamentik i form av en apa som med händerna håller om kärlets fötter, och på den tredje foten syns då apans svans. Djuret ser nedåt och åt sidan, och kärlet är ett gott exempel på den förkärlek varmed indianerna i dessa trakter använt vissa djurmotiv. En egendomlighet var, att vi i samma grav anträffade ej mindre än tre skallror av lergods (62.41.12-14, fig. 18), alla av olika form och utsmyckning. En spontan anmärkning av en av de två hyrda gräv-

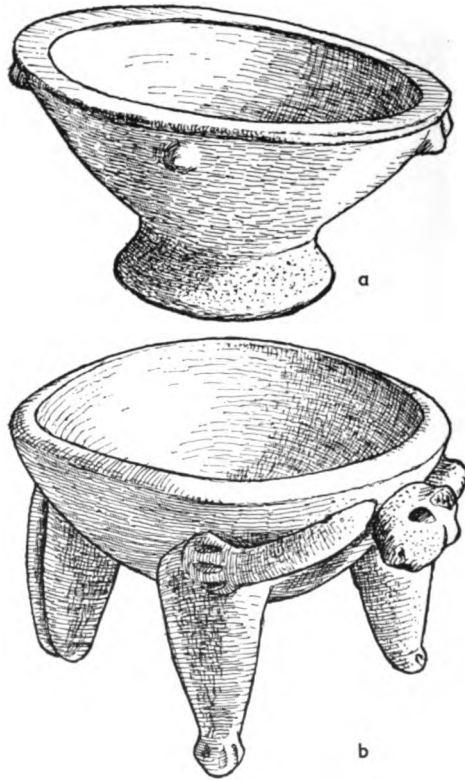

Fig. 17. Keramikfynd i grav i Dos Novillos, Las Mercedes, ö. Costa Rica. *a*, 62.41.7, h. 6,5 cm; *b*, 62.41.6, h. 6 cm. Jfr fig. 18. — Two pottery bowls (62.41.7 and 6) found in a grave which also yielded the rattles shown in fig. 18. «Dos Novillos», Las Mercedes, *Línea Vieja*, Costa Rica.

ningsarbetarna vid anträffandet av skullrorna var, att graven måste vara efter en »*brujo*», d.v.s. trollkarl, medicinman e.dy. Kanske är tanken ej så oriktig. För detta område av Amerika gäller, att vissa funktionärer kan ha speciella instrument knutna till sin funktion, för att ta ett typiskt exempel uppträder de s.k. *kantule*-funktionärerna hos cunastammen alltid under sin »yrkesutövning» med flöjt och skallra. Skallror av lergods anträffas också i ett sådant mellanområde som Chirqui. Att en speciell funktionär fått med sig sin uppsättning av skallror i graven är inget mot indianskt bruk stridande, snarare tvärtom.

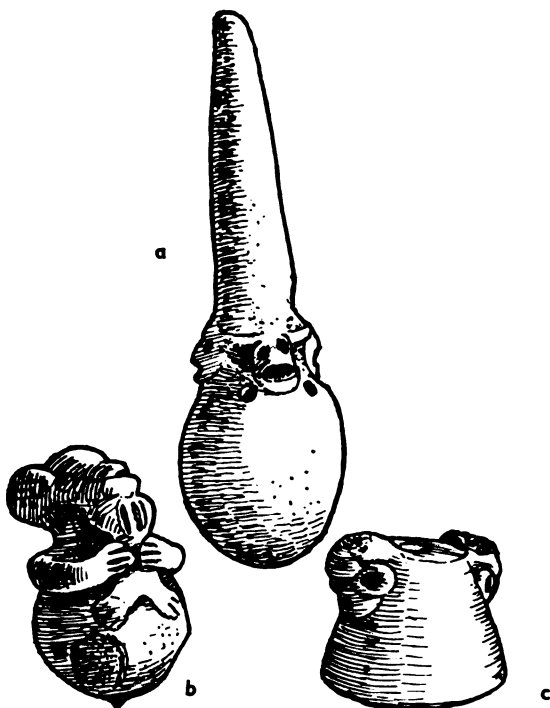

Fig. 18. Skallror av lergods funna i samma grav som bl.a. kärlen i fig. 17. *a*, 62.41.12, längd 12,5 cm; *b*, 62.41.14, h. 5,8 cm; *c*, 62.41.13, h. 4,5 cm, handtag fattas. — *Three pottery rattles, 62.41.12-14, found in the same grave as the vessels shown in fig. 17.*

För ovan beskrivet material ävensom annat står vårt museum i stor tacksamhetsskuld till generalkonsul Holtermann. Det var också tack vare honom ett jadesmycke och ett halsband av stenpärlor, båda föremålen (62.42.1-2) anträffade i Guacimo i Línea Vieja-området, kunde komma med hem liksom ett lerkärl från Línea de Zent i östra Costa Rica (62.54.1).

Även forskaren Carlos Balser i San José visade sin vänlighet mot museet genom att sända med några små gåvor. Det är dels ett halsband (62.37.2) av italienska *millefiore*-pärlor från 1500-talet, alltså handelspärlor från spanjorerna som anträffats i en indiagrav i Alta Talamanca, dels från samma område två »önskestenar» och en liten rund skiva av keramik, troligast använd för samma syfte som stenarna. Dessa föremål (62.37.1a-c) ser kanske ej så mycket ut för världen, men de är intressanta beträffande användningssättet. Ett indianord för dem är *sīā* (på engelska brukar de

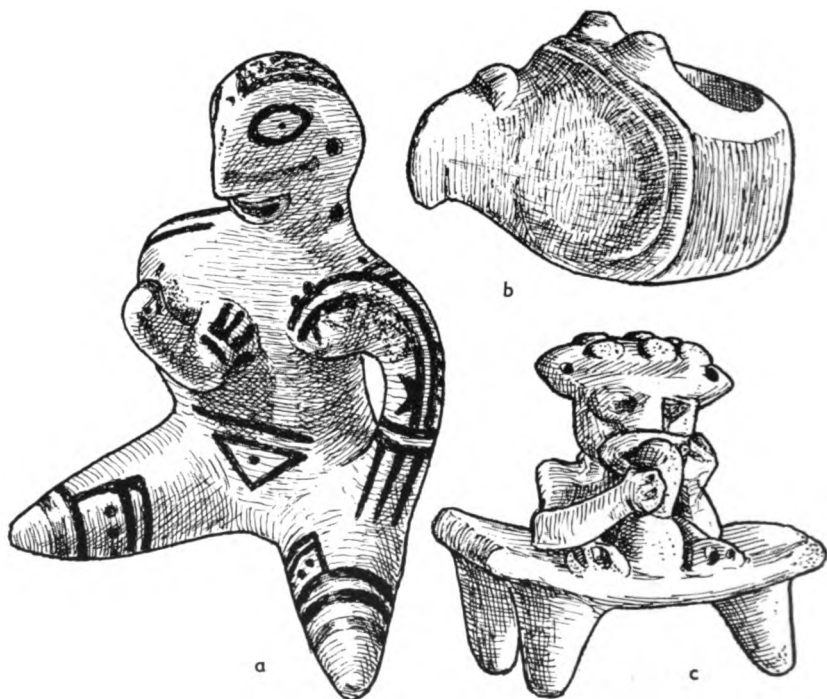

Fig. 19. Arkeologiska föremål från Costa Rica. *a*, 62.38.2. 13,5 cm hög kvinnofigur av lergods med dekor i rött och mörkbrunt på beige bottenfärg. Diquis, s. C. R.; *b*, Fågelformat klubbhuvud av sten, 62.38.1, Guanacaste, längd 9,7 cm; *c*, 62.38.4, 6,5 cm hög figur av lergods, ätande (?) människa på trebent pall eller *metate* (?), från Guapiles, ö. Costa Rica. — *Archaeological specimens. a*, 62.38.2, *Diquis region*; *b*, 62.38.1, *Mace head of jasper, Guanacaste*; *c*, *Seated pottery figure, 62.38.4, Guapiles, Lìnea Vieja, C. R.*

kallas »wishing stones»), och de har haft ett magiskt bruk, som det förefaller mycket i likhet med vad fallet är med s.k. *akwanele*-stenar hos nuvarande cunaindianerna. För Talamanca finns en del uppgifter om bruket av önskestenarna redan 1697 genom en pater Francisco de San José och från 1763 genom Manuel de Urcullu, som var *guardián* vid »Colegio de Cristo Crucificado de Guatemala». Dessa talar om »spådomsstenar» (*»piedras de adivinar»*) och i den äldsta källan heter det, att indianerna hade stenar av spelmarkstyp i skilda färger varmed diverse ting kunde utrönas. Mot stenarnas utsago företog sig indianerna ej gärna något, och patern tillägger, »att de satte stor tillit härtill, ty de säger att Gud givit deras fäder sådana stenar att rätta sig efter.» Exakt likadant skulle en cunaindian kunna säga om *akwanele*, men så föreligger ju också ett stort direkt påvisbart kulturellt

Fig. 20. Antropomorf jaguarfigur av lergods med graveringar.
62.39.1, h. 9,5 cm, södra Costa Rica. — *Antropomorphic
pottery jaguar, 62.39.1, height 9.5 cm. Southern Costa Rica.*

samband mellan just nuvarande cuna i Panama och Colombia med stamgrupper i väster som talamanca i Costa Rica, ett ämne som jag inom parentes sagt specialbehandlade i ett föredrag vid Amerikanistkongressen i México under ett där ordnat symposium.

Även ett antal arkeologiska föremål av intresse för samlingarna kunde erhållas under vistelsen i Costa Rica, och varje tillskott från det landets kulturer måste bedömas som viktigt med tanke på den tidigare ytterst svaga representationen i museet. I detta sammanhang kan nämnas samlingarna 62.38.1–9, 62.39.1, 62.43.1–2 och 62.44.1–7 (se fig. 19–20). Av stort intresse är den i fig. 20 avbildade stående keramiska jaguarfiguren i människoform från södra Costa Rica (62.39.1). I fråga om kroppsställning och delvis ornamentik påminner den mycket om en av Doris Stone i januari-numret 1963 av *American Antiquity* publicerad figur från sydöstra Costa Rica skuren i horn från hjortdjur (Stone, fig. 16 a). Museets nyförvärvade figur har utan tvekan samband med den stora betydelsen av det felina motivet i södra Costa Rica, något som av den nämnda författarinnan där sättes i samband med en kulturinfluens från sydamerikanskt håll. Museets figur har ihålig kropp som genom ett runt hål är öppen framtill. Även huvudet är ihåligt och försett med småstenar el.d., så föremålet har kunnat ha haft en funktion som rasslande instrument. En liten *tumbaga*-figur (62.43.2,) visande en stående människo-jaguar med överdrivet stor penis från södra Costa Rica understryker ävenledes betydelsen av jaguarmotivet där.

Fig. 21. 13,5 cm högt rökelsekar av lergods med framställning av eldguden. 62.36.1, pipil-kultur, Quetzaltepeque, La Libertad, El Salvador. — *Incense burner with representation of the Fire God (Huehuetéotl). 62.36.1, Pipil culture, Quetzaltepeque, El Salvador. H. 13,5 cm.*

El Salvador

För att ej detta land helt skall förbigås i artikeln kan nämnas att det under 1962 erhållna fyrfatet eller rökelsekärlet av keramik, som avbildas i fig. 21, utgör ett fynd från Quetzaltepeque i departementet La Libertad. Detta föremål (62.36.1) från toltekisk kultur (pipil) i El Salvador är ett charmant exempel på mesoamerikanska fyrfat med bilder av eldguden, den gamle guden, eller som han kallades i Mexiko *Huehuetéotl*. Dyrkan av honom är otvivelaktigt mycket gammal i hela det mesoamerikanska området. Det typiska för framställningarna såväl i sten som lergods är att *Huehuetéotl* visas som en gammal och rynkig man, vilken ofta på ryggen eller huvudet bär själva rökelsekärlet.

Det här omtalade föremålet från Quetzaltepeque kom tyvärr för sent för att kunna bli nämnt i en specialartikel om två i museet befintliga miniatyrrökelsekärl med eldgudsframställningar, vilken publicerats i *Ethnos* vid Statens Etnografiska Museum (S. Henry Wassén: »Three Mesoamerican Effigy Incense Burners representing the God of Fire», *Ethnos*, vol. 27, 1962, Lund 1963). Av de däri nämnda två rökelsekärlen från samlingen i Göteborg hade det ena kunnat hemföras år 1958 från Teotihuacán i Mexiko, medan det andra under 1960 erhöles från Salvador. Kärlen i fråga

har en komplicerad, identisk, symbolisk ornamentik, vilken även den får förklaras ha samband med eldguden. Beträffande det i västligaste delen av El Salvador anträffade föremålet har jag som en möjlighet att förklara dess existens där hänvisat bl.a. till den kraftiga och under flera århundraden verkande mexikanska kulturinfluensen i landet genom toltekerna eller pipil, vilkas huvudcentrum i El Salvador med namnet (Antiguo) Cuscatlán plundrades och brändes av conquistadoren Pedro de Alvarado 1524. Just från den platsen kommer för övrigt ett annat under året erhållet keramikfragment (62.36.7), vilket också torde visa eldgudens fårade gammelmansansikte. Vikten av museala samlingar för att kunna bidra till utforskandet av kulturella samband är uppenbar.

Guatemala

Under resa från Mexiko söderut mot Panama gjordes första uppehållet i Guatemala med ankomst den 21 september. På grund av den hårda regntiden skulle lokala resor i landet endast kunna med svårighet företagas, och några få dagars uppehåll koncentrerades därför utom till sedvanliga kontaktbesök till inköp av indiantextilier för komplettering av tidigare material. I den lilla samlingen (62.35.1-7) märkes några typiska *tzut*, närmast fyrkantiga dukar i storleksordningen ca 85 × 85 cm med invävda djurmotiv och olika symboler. Ursprungligen en huvudbonad för män har dessa *tzut* alltmer blivit förvaringsdukar, i vilka olika föremål svepas, speciellt under resor. Två sådana textilier har tillverkats i Palín, Escuintla, där det finns indianer som talar pokomán, en mayadialekt som vid början av conquistan talades även i västra El Salvador, t.ex. i Tazumal. En väska i svart och vit ull har förfärdigats i Sololá, dess motiv är det i Guatemala så vanliga och nu turistmässigt utnyttjade med *quetzal*-fågeln. En 71 × 81 cm stor *tzut* kommer från berömda Chichicastenango med dess quiché-indianer. Slutligen rymmer denna samling en ej färdig *huipil*-textil från Totonicapán-trakten, byxor av mönstrat tyg för cakchiquel-männen i Sololá och en färdig *huipil* (kvinnodräkt) från pokománindianer i vävarbyn San Antonio Aguas Calientes.

Mexiko

Under det kortvariga besöket i Mexiko 1958 kunde endast ett fåtal indianska textilier anskaffas. Denna gång blev det på grund av mer tid och större ekonomiska möjligheter bättre i det avseendet, så att ej mindre än fem olika textilsamlingar kan redovisas. För att i korthet nämna något om dem kan vi börja med saml. 62.59.1-9, föremål förvärvade på en typisk otomfindiansk marknad i Ixmiquilpan i staten Hidalgo (fig. 22). För att

Fig. 22. Marknadsbesökare i Ixmiquilpan stormar redan fullsatt buss för hemresa. Hidalgo, Mexiko, Foto H. Wassén 10.9.1962 (GEM bildark 15.181). — *Local people returning by bus from the market at Ixmiquilpan, Hidalgo, Mexico.*

nå denna *tianguis* eller marknad som hålles på måndagar, måste man resa 159 km norrut från México på Laredo-vägen, och jag hade förmånen få företaga denna resa den 10 september med svenskfödda mexikanska etnografen dr Barbro Dahlgren Jordán och hennes son Eric som initierade guider. Man passerar under bilresan Valle del Mezquital, och man kan i det i ett kolonialt kloster i Actopan inredda lokala museet studera t.ex. den oerhörda betydelse agavearbetena haft och har för den fattiga otomibefolkningen i denna del av Mexiko. På vägen ser man ofta vandrande fåraherdar som går med sina sländor och spinner under gången, en syn vanlig även i de sydamerikanska högländerna.

Av agave (*ixtle*) tillverkar indianerna här och säljer på marknaden i stora buntar 90×100 cm stora dukar, s.k. *ayatl*, avsedda att bära föremål i och gjorda i vanlig säckvävsteknik. Ett enkelt föremål, men typiskt och ej förut i våra samlingar. Övriga förvärv inskränktes till väskor av olika typer och ornamentik samt några s.k. *quechquemittl*, kvinnornas trekantiga plagg för att täcka bröst och rygg, ett arv från det förspanska Mexiko. Männen bar ej sådana plagg utan en kort mantel, en s.k. *ayate*. Ett av de på marknaden köpta kvinnoplaggen av färgat ullgarn har två inslag av

bomullsspets, och dessa inslag är då så placerade, att det ena syns på bröstsidan av plagget, det andra på ryggsidan. Typen beskrevs som gammal (62.59.9).

En textilsamling på åtta nummer (62.60.1–8) kunde förvärfvas från experten Sr. Carletto Tibón, och urvalet gjordes så att samlingen kom att representera ett flertal stammar och områden, nämligen huave på Istmo de Tehuantepec genom en bomullstextil för förvaring av majsakakor (62.60.1), en vävd *quechquemill* från náhua eller *méxicanos*, d.v.s. rena sentida azteker i staten Puebla (nr 2), en kvinnokjol med tillhörande bälte och »korsett» från Baja Mixteca (nr 3 a–c), en vit *servilleta*-textil (broscherad med vit invävd prydnadstråd som upplockats) från i bergen nära Pahuatlán i Puebla boende otomíindianer (nr 4), en komplett stor *huipil* eller kvinno-dräkt från de mest isolerade mixtekerna i Metlatonoc i staten Guerrero (nr 5), ett sådant plagg (nr 6) även från triquisindianerna i Oaxaca (mellan Tlaxiaco och Pinotepa) och slutligen två synnerligen rikt mönstrade *huipil*-plagg från chinanteker i Ojitlán, norra Oaxaca (nr 7–8). Samtliga dessa plagg är mycket representativa, och de skulle vid en museal exponering kunna räkna med stort intresse.

Beträffande kjolen med tillbehör från Baja Mixteca är det fråga om en öppen rektangulär vävnad (96 × 155 cm) som viras om midjan. Utanpå kjolytget placeras så en korsett av flätverk och slutligen utanpå denna halmkorsett ett ca 8 cm brett band eller bälte på en längd av ej mindre än 175 cm. Kjolytget är i detta fall enligt nämnde expert färgat med *grana* (d.v.s. koschenill från sköldlusen), *caracol del mar* (d.v.s. purpurnäckan, *Purpura patula pansa*) och *añil* (d.v.s. indigoblått). På aztekernas språk betecknades en klädedräkt som denna med ordet *cozhuahuanqui*, egentligen »gulrandig», och såsom påpekats av dr Barbro Jordán användes ordet just för kvinnokjolar (*enagua*) i Amuzgo-mixtek-regionen.

Ovannämnde Sr. Carletto Tibón hade före detta köp vänligheten skänka en i rött och vitt mönstrad vävd väska från otomí i Hidalgo (62.61.1), och vid samma tillfälle skänkte hans broder Gutierre några välkomna arkeologiska småting från en fyndplats nära Chalco i staten México (62.62.1–3).

Ytterligare en rätt stor textilsamling (62.74.1–19) förvärfvades genom köp. Den är till sin huvuddel från Chiapas och representerar tzotziler i Huistán (hel mansdräkt, 62.74.1 a–d), tzeltal-indianer i Cancún, Tenejapa, San Andrés Larrainzar och Amatenango del Valle, vidare chamula, (en s.k. *coleta chamula*, plagg av grov fibervävnad i ponchotyp, 62.74.7) samt till sist bl.a. flera vävda kvinnoskärp från otomí och en vacker *pepenado de boda*, en bröllops-*quechquemill* från Puebla (62.74.13). Utrymmet medger ej en detaljbeskrivning, vilket också mer är en uppgift för en textilexpert,

men typnamn o.d. har här avsiktligt nämnts för att belysa hur oerhört rik den mexikanska floran av folkdräkter ännu är. Vad som här behandlats utgör blott en försvinnande ringa del, och det finns i Mexiko samlingar på privathand på flera tusen nummer med de mest varierade folkdräkter.

År 1958 köpte jag från en amuzgokvinna i México, Sra. Carmen Miranda, några få textilier. Denna gång blev köpet endast en schal eller *rebozo*, en av amuzgo i Xochistlahuaca i östra Guerrero vävd textil på 210 cm längd mot endast 31 cm i bredd (62.70.1), men kvinnan hade vänligheten att samtidigt skänka såväl spinnredskap som garn o.d. från samma indianer (62.71.1-5).

Om här slutligen nämnes några typiska vävda skärp köpta av förf. från mixtekiska kvinnor i Mitla under en utfärd till de berömda ruinkomplexen i Oaxaca omedelbart efter Amerikanistkongressens slut torde en genomgång av de denna gång förvärvade mexikanska textilierna vara klar. Av etnografiskt material återstår egentligen endast att med tacksamhet nämna några leksaker från staten México (62.66.1-3) lämnade av Srta. Ma. de los Angeles Vilas, som hela tiden också ställde sin absoluta sakkunskap och sitt stora etnografiska intresse till förfogande vid inköp av lämpliga textilier o.d.

I samband med Mexiko kan även nämnas att museet under 1962 erhållit några föremål huvudsakligen små keramikhuvuden från gudabilder o.d. samt några lerkärl ur Karl Erik Magnus Östlunds samling gjord på 1910-talet. Ett kärl i denna samling från Casas Grande-kulturen i staten Chihuahua (62.69.1) avbildas här i fig. 23. Denna kultur har keramiskt samband med sydvästra Nordamerika. Kärlet är typiskt och till museal glädje, då Casas Grande förut ej varit representerat i samlingen över huvud taget.

Mexiko är ett stort, till sin natur skiftande, vackert och oerhört indianskt traditionsrikt land. Är man emellertid bunden först av en innehållsrik vetenskaplig kongress, sedan av museala studier, uppspårandet av samlingar och inspektion av en stor mängd rika privata samlingar redan i huvudstaden, blir programmet så fullt, att ej mycken tid blir över att bese landets imponerande fornminnen även om en vistelse varar från 15 augusti till 17 september. Frånsett två i Amerikanistkongressens regi organiserade exkursioner först till Teotihuacán och omedelbart därefter en fyradagarsfärd till Oaxaca för inspektion av Monte Albán, Mitla, Yagul m.fl. anläggningar från zapotekernas och mixtekernas storhetstid blev det dock tillfälle för mig att få ta några andra kulturminnesmärken i betraktande genom successiva utfärder. Här skall endast nämnas Tepotzlán, Cuernavaca (med Teopanzolco), Tula, Xochicalco och Tenayuca, varvid särskilt läkaren José Luis González och hans familj och vänner villigt ställde sig till förfogande med bil och nödig lokalkännedom. Sådant är kärt att minnas liksom hela tiden vänligheten från officiellt svenskt beskickningshåll i

Fig. 23. 18,3 cm högt globulärt lerkärl med geometrisk dekor i svart och tegelfärg på gult. Casas Grande-kultur, Chihuahua, Mexiko. 62.69.1. — *Pottery vessel, 62.69.1, h. 18.3 cm. Casas Grande, Chihuahua, Mexico.*

Mexiko, konsulatet och handelsrepresentationen i Guatemala, konsulaten i El Salvador, Costa Rica och Panama samt ej minst de många i alla dessa länder verksamma svenska vännerna, ingen nämnd men ej heller någon någonsin glömd.

Göteborg, i april 1963.

Bilaga

SEÑOR HAYANS RESA TILL RÍO CAIMÁN, COLOMBIA

Anm. Till originalmanuskriptet, som har rubriken »El viaje del señor Hayans para Caimán» och ingår i originalhandlingarna för cunasamlingen 62.47.1-54, hör en färgteckning visande motorbåten »San Rafael» på färd från San Blas mot Caimán den 14 november 1961. Denna färgteckning har kopierats och återges i svartvitt (se fig. 24). — Översättaren har så vitt möjligt sökt följa den indianske författarens sätt att uttrycka sig på spanska. En del förklaringar har tillagts i form av noter.

S. H. W.-n.

»Sr. Guillermo Hayans reste senaste gången på en färd till Caimán från Ustupo den 4 november 1961 med en motorbåt vid namn »La Costa de San Blas». Den avgick klockan 10 på f.m. med två personer som var från Caimán och med herr Hayans dotter Hermelinda Hayans. Klockan 3 på e.m. kom båten till Mulatup, och den återvände samma afton till Ustupo, vilket kostade 2 balboas.

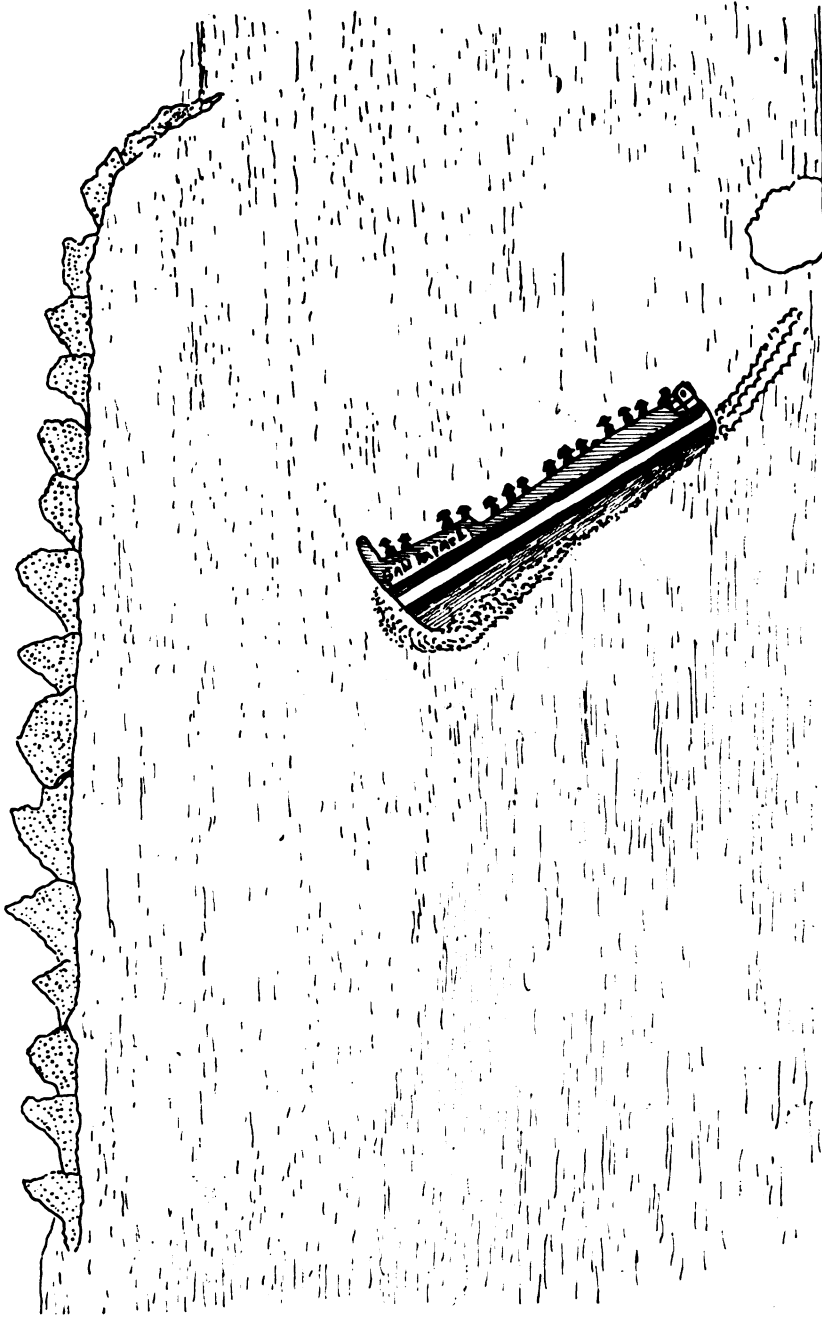
Följande dag tog sig Sr. Hayans över till Tuhuala i en motorbåt vid namn »Caribe Cuna», och där i Tuhuala uppehöll man sig flera dagar. Den 12 november överlade herr Hayans med delägarna i motorbåten och frågade dem, om de ville göra honom den tjänsten att fara till Caimán, och detta accepterade ägarna, och vid samma tillfälle utsåg de en representant för att fara med motorbåten San Rafael. Det var följande personer som medföljde Sr. Hayans: Representanten (för ägarna) Julio, kaptenen Ernesto, Nele, Frank, Manuel, Pequeño, Sinbín med två barn och (dessutom) 8 personer från Caimán.

Den 13 november begav sig kaptenen på motorbåten till hövdingen för att begära tillstånd att fara över till colombianskt område, och den 14 november 1961 avgick »San Rafael» på 40 hästkrafter från Tuhuala ungefär klockan 9 på morgonen. Den kom till Carreto klockan 12, med en timmas uppehåll där, avgick därifrån och anlände till Puerto Obaldía kl. 2 på e.m. Där överlämnade vi vårt tillståndsbevis och begärde nytt sådant.

Från Obaldía avgick vi mot Acandi och kom dit vid 6-tiden på kvällen och fick genast nytt tillstånd att fara till Caimán. Vi lämnade Acandí vid 5-tiden på morgonen och kom till Caimán klockan 11 på förmiddagen den 15 november 1961. Sr. Hayans stannade vid Caimánflodens mynning med åtta personer från Caimán, men motorbåten »San Rafael» fortsatte sin resa till Turbo. Sr. Hayans fortsatte till fots och kom till ett hus vid 12-tiden. Han fortsatte därefter att gå ungefär en timma och kom då till ett annat hus, i vilket andre hövdingen vid namn Manibiniktiquiñe bor. Han fortsatte till fots ytterligare 70 minuter och kom då till ett annat hus, men han gick vidare och kom då till förste hövdingens hydda. Han heter Tiwicti.¹

Hövdingen där mottog mig mycket hjärtligt, men som det redan var

¹ Beträffande de av Hayans namngivna hövdingarna etc. kan nämnas att under expeditionen Wassén, Holmer, Reichel-Dolmatoff i juni 1947 till samma plats hette förste hövdingen Manitinali och hade till hjälp en »sekreterare» vid namn Juan Arteaga. Andre hövding var då Julio Marín, alla rena cunaindianer. Namnformen för andre hövdingen 1961 Manipiniktikinye är typisk cuna. År 1947 omtalades vid Caimán en indian Maniopiktikinya.

*El señor Guillermo Hayans está viajando hacia la Bahía del Caimán nuevo en el motor de fuerza
"San Rafael" el día 14 de Noviembre de 1961.*

Fig. 24. Kopia av färgteckning av Guillermo Hayans till hans berättelse om resan till R. Caimán i Colombia. — Copy of colour drawing by Guillermo Hayans illustrating his voyage.

sent återvände Sr. Hayans till andre hövdingens ställe vid femtiden på aftonen för att sova där. Redan samma kväll frågade jag hövdingen om det jag behövde, och hövdingen svarade, att här hos oss har vi knappast något att sälja, men det kanske finns någon liten sak. Jag begärde därför följande dag att få köpa några saker och köpte också en del i första hövdingens hus.

Den 16 november begav jag mig åter till andre hövdingens ställe och samtalande där med honom och sov åter i det huset. Följande dag begav jag mig till gamle cunakronikören Inayokas² barnbarn som bor här.

Sr. Hayans stannade vid Caimán i fem dagar, och då kom motorbåten redan tillbaka från Turbo. Jag lämnade därför Caimán kl. 6 på morgonen den 21 november 1961. Kom till Sapsuro ungefär kl. 11 f.m. De stannade där en timma och avgick till Carreto ungefär vid tvåtiden, och där i Carreto stannade de en timma och avgick vid 3-tiden för att anlända till Tuhuala vid 5-tiden på eftermiddagen den 21. Följande dag lämnade vi Tuhuala med motorbåten »Caribe Cuna» vid 9-tiden på morgonen, kom till Mulatupo vid 11-tiden och reste därifrån till Ustupo, dit vi kom vid 4-tiden på eftermiddagen den 22 (november). Hayans resa var mycket lyckad.

Geografisk beskrivning av R. Caimán eller Ipkitiwala.³

Caimán är ej en stor flod utan av medelstorlek och den har en biflod som heter Ule.⁴ Caimáns gamla namn var Ipkitiwala och dess biflod Ule är ungefär lika stor.

Befolkningen vid Caimán bor ej i hus tätt intill varandra (byar) utan de bor mycket avlägset från varandra. De är vana att bo så, ty det har deras fäder alltid gjort. Dessutom bor de så för att kunna uppföda djur som grisar, kalkoner, ankor, höns och andra djur som tjänar dem till föda. Dessa djur är deras rikedom. Dessa människor bor isolerade från varandra för att kunna arbeta i sina odlingar, där de har flera ätliga rotfrukter som

² *Inayoka* nämnes i Nils M. Holmers »Ethno-Linguistic Cuna Dictionary» (Etn. Studier 19, Göteborg 1952) som en tidigare hövding vid R. Caimán. Han skulle ha varit en blandning av cuna och *kiwetule*, ett folk som tidigare bott vid Caimán. Olika sagesmän hade olika uppfattning om vad som menats med *kiwetule*.

³ *Ipkitiwala* (av Hayans skrivet *Ipquidiuala*) är ett korrekt cunanamn på Caimán-floden. *Ipki* är ett ord för bambu. *Ipkiiti* eller *ipkitola* är 'indianerna vid Caimán'. Med utgångspunkt från San Blas kan de även omtalas som *tannakwetola*, 'det östliga folket', från *tannakkwe*, 'soluppgång, öst'.

⁴ År 1947 angavs att fem hus låg tillsammans vid Ule, en *quebrada* (mindre vattendrag) till R. Caimán. Jfr Etnol. Stud. 16, sid. 32, not 3 och Etn. Stud. 19, sid. 174.

yuca,⁵ ñame,⁶ otó⁷, och dessutom odlar de bananer och majs. Detta är deras tillgångar.⁸

De är av samma kroppstorlek som folket på San Blas-kusten, men deras sedvanor är något olika. Kvinnorna bär långt hår ända till midjan, och kvinnodräkten är upptill blå men nedtill har de en kjol av *mola*-typ⁹. Kvinnorna målar sig i ansiktet med *achote* eller *makepa* och näsryggen målar de med *genipa*-fruktens färg.¹⁰ Kvinnorna använder *wini* (flätade glaspärlor) på benen och även på båda armarna.¹¹ Språket är något skiljaktigt och de talar ej (fullt) likadant som man gör på San Blas. Folket vid Caimán äter sin föda på marken utan bord, och de äter tillsammans sittande runt maten med ett enda fat i mitten.

Rikedomen varierar hos dem och det finns ej någon bestämd sådan utan för att få pengar säljer de sina produkter såsom djur, bananer, majs, ñame och otó, grisar, kalkoner, ankor, höns, etc. De firar sina fester som folket i San Blas med »Stora chichan» och »Lilla chichafesten».¹²

Då en flicka utvecklats sättes hon även här i en *surpa*¹³ under fyra dagar och hennes kropp målas med *genipafärg*. Hos Caimán-folket är det männen

⁵ Stärkelserik rotväxt, här en icke giftig *Manihot*. Amerikanskt ursprung.

⁶ Rotväxt av släktet *Dioscorea*, yam-familjen. Införd från Gamla världen.

⁷ *Xanthosoma violaceum*, ett släkte av *Cyclanthus*-familjen. *Otó*-växtens rötter kokas och ätes som potatis.

⁸ Hayans använder ordet *riqueza*, rikedom, ett vanligt språkbruk i Latin-Amerika.

⁹ Hayans beskriver här en ålderdomligare form av kvinnoplagget *mola*, men detta kan ej vara något generellt. Även vid Caimán observerar man *mola*-plagg av samma typer och med samma sätt att bära dem som hos indianerna på San Blas. Se bl.a. foto, fig. 8 i Etnol. Studier 16, Göteborg 1949.

¹⁰ Hayans visar här sin lärdom i fråga om de vanligaste vegetabiliska färgämnen för kroppsmålning o.d. i stora delar av tropiska Amerika. *Makepa* är ett av cunaorden för ett rött färgämne erhållet av *Bixa orellana*. Ett annat cunaord för samma sak är *nisala*. Det av Hayans använda synonyma ordet *achote* (liksom *achiote*) kommer av náhuatl *achioll* och är alltså urspr. mexikanskt. Vanliga benämningar är även *anatto*, *annoto*, *onotto* o.d. former ur karibspråk. — *Genipapa*, *genipapo* etc. av *Genipa americana* m.fl. är ett svart färgämne, och ordet uppges komma från tupi-guaranispråken. Det av Hayans här ej nämnda cunaordet för detta träd är *sapturu*.

¹¹ Ett för karibstammarna typiskt drag. Glaspärlor, vanligen gula, röda, blå, trädes på ett snöre och lindas hårt om smalbenen och även armarna så att ett i regel rent geometriskt mönster uppstår (se fig. 12). Hayans skriver *wini*, som betyder pärla. Pluralformen *winmala* brukas även för halsband o.d. av glaspärlor.

¹² *Chicha*, ett över stora delar av Amerika spritt ord för majsöl. Av ovisst ursprung, men enligt Friederici möjligen just från cuna. Den livligt citerade 1500-talskrönikören Oviedo har ordet från *cueva*.

¹³ *Surpa* är cunanamnet på en avbalkning eller litet rum av palmblad o.d. material, vari man placerar en flicka vid hennes första menstruation och då följande fester som hårklippningsceremonien.

som arbetar med att fälla träden i skogen, och sedan man kunnat bränna dem, är det alla kvinnorna som sår majs, och det är kvinnorna som skördar, ej männen.

Dessutom är folket vid Caimán mycket renligt, de vårdar sina hus och håller bopplatsen mycket ren och har där mycket blommor, lökväxter, albahaca¹⁴ och andra luktväxter.

Överhövdingen för Caimán heter Tiwicti. Han har en sekreterare vid namn Juan María. Andre hövdingen heter Manibiniktiquiñe. Dessa hövdingar samlar folket och ger dem råd för dagen, kvinnor som män, och dessa hövdingar respekteras mycket.

Om någon kommer till hövdingens hus hälsar besökaren genast på denne.

Folket vid Caimán äter huvudsakligen fisk.¹⁵ Det överflödar av flodkräfter, och man fiskar både i floden och i havet.»

¹⁴ En mynta, *Ocimum micranthum*.

¹⁵ Hayans skriver *principalmente*, varför övers. är korrekt, men han torde mena »mycket fisk». Jfr med föregående om odlingarnas betydelse.

142

10

Pris Kr. 10: —

GUTEBORG 1963
ELANDERS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG